

ŽAIBO VAIZDINYS LIETUVIŲ POEZIJOJE

Rūta Kazlauskaitė

Humanitarinių mokslų katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
76352 Šiauliai
[ruta55kazlauskaite@gmail.com]

Įvadinės pastabos

Poetinė kūryba yra ypatinga dėl savito mąstymo vaizdais ir jo perteikimo kalba. Ištyrinėjus kūrinio kalbinės raiškos priemones, apibrėžiamas individualusis autoriaus stilius, kalbėjimo maniera, atstovaujama literatūros kryptis, o vieno tikrovės fragmento įvardijimo būdų (resp. galimybių) analizė iškelia kalbinės ir kultūrinės visuomenės, kuriai priklauso kūrėjai, pasaulėvokos ir pasaulėjautos savitumą, parodo vertybinę orientaciją. Kitaip sakant, „[e]ilėraštis ne tiek rašomas, kiek užrašomas ant tvirtesnio pagrindo, fono, kurį sudaro tradicija, patyrimas, savos kūrybos raida, pagaliau pasaulėžiūra, nusistatymai“ (Martinaitis 1987, 36).

Dėl dvivertiškumo originalūs ir įdomūs yra lietuvių poetų vartojami žaibo nusakymai. Norint visapusiškai apibrėžti žaibą – sukomponuoti vaizdinį, atliktas sukauptų poezijos fragmentų tyrimas. Jo uždaviniai: nustatyti, kokie žaibo požymiai suvokiami kaip būdingieji, stereotipiniai, su kokiomis realijomis ir koku pagrindu žaibas gretinamas arba tapatinamas, kaip vertinamas ir įprasminamas žaibavimo reiškinyje. Analizuojamoji medžiaga – 148 poetų eilėraščių 509 fragmentai, kuriuose paminėtas tyrimo objektas: įvardyti jo veiksmi ir (arba) ypatybės, aiškinama prigimtis, kilmė. Analizės metu išryškėję paskiri požymiai lyginti, grupuoti ir komentuoti: dirbant taikytas semantinės-kognityvinės analizės metodas. Norint hierarchiškai sudėlioti žaibo atributus, sugrupuoti iliustraciniai pavyzdžiai buvo skaičiuojami.

Dauguma gamtos reiškinių yra raiškūs, emociškai paveikūs. Todėl, suprantama, rėta eilėraščių, kuriuose nėra reflektuojamas gamtos sukeltas įspūdis, neįprasminamos, bent jau kaip fonas, įstąbios gyvojo ir negyvojo pasaulio realijos. Mokslininkai, tiriantys tautos pasaulėvaizdį, dėl gausesnės tiriamosios medžiagos irgi linkę dėmesį sutelkti ties efektingais dalykais – tokiais laikytini atmosferos reiškiniai. Iš šios temos kalbinių darbų minėtini Birutės Jasiūnaitės ir Elenos Konickajos straipsniai apie atmosferos drėgmės, kuri pasiekia žemę kritulių pavidalu, ir aušros bei saulėlydžio tradicinį suvokimą lietuvių ir slavų kultūrose (Jasiūnaitė, Konickaja 2004; 2014; Коницкая, Ясюнайте 2006; 2016; Ясюнайте, Коницкая 2009), taip pat Virginijos Masiulionytės tyrimas (2007) apie orą lemiančių mitologinių personažų simbolinį poveiklį lietuvių ir vokiečių

frazeologijoje. Frazeologiniai junginiai, kurie liudija pirmąsį požiūrį į rūko, ledo, įvairių šviesos efektų, gamtinės energijos blyksnių, griaustinio kilmę ir (arba) paskirtį, aptariami B. Jasiūnaitės monografijoje „Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje“ (Jasiūnaitė 2010, 36, 38–39, 62–63, 77–78, 93, 117–118, 125–126, 132–133, 137, 151, 201, 350–351, 354).

Aiškinantis žaibo sampratą, itin svarbus yra Vladimiro Toporovo straipsnis „Varpulis kaip perkūno hipostazė“, paskelbtas 1996 m. (žr. Toporov 2000, 103–115). Išnagrinėjęs kalbinį kontekstą ir semantinę motyvaciją, kalbininkas daro išvadą, kad Varpulis yra mitologinio veikėjo Perkūno, kuris yra aukščiausiasis lietuvių dievas ir gamtos valdovas, epiklesa – gyvybės sukūrimo priemonė. Žaibas tautosakos tekstuose suvokiamas kaip dievo įrankis tvarkai plačiąja prasme užtikrinti – valdovas ir jo regalija funkcijos atžvilgiu neretai tapatinami. Aukščiausiajam dievui pristatyti skirta nemažai išsamių mokslinių darbų. Minėtini Jono Balio „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“ (1937), Prano Skardžiaus „Dievas ir Perkūnas“ (1963), Algirdo Juliaus Greimo „Perkūnas, Pergrubis ir šventas Jurgis“ (1990, 453–464), Marijos Gimbutienės „Perkūnas“ (2002, 116–128) ir ypač Nijolės Laurinkienės „Senovės lietuvių dievas Perkūnas kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose“ (1996). Pastarajame veikale pateikiama ankstesnių ir mažesnių darbų, skirtų Perkūno temai, apžvalga (žr. Laurinkienė 1996, 11–21). Nuodugnaus lingvistinio tyrimo, atskleidžiančio, kaip lietuviai sistemiskai suvokia ir vertina atmosferos išsielektrinimo reiškinių, aptikti nepavyko.

Mokslinis aptariamojo objekto apibūdinimas

Mokslo literatūroje (žr., pavyzdžiui, Bukantis 2014, 198–204; LE 35, 151) žaibu vadinamas trumpas, maždaug sekundės trukmės, atmosferos elektros kibirkštinis išlydis, susiformuojantis tarp priešingą krūvį turinčių objektų: debesies ir žemės, debesies viršutinės ir apatinės dalių ir pan. Žaibas kyla audros debesyje – stipriai trinasi į jį susitelkę vandens lašeliai ir ledo gabalėliai.

Išlydis debesyse pasitaiko maždaug penkiskart dažniau negu tarp debesies ir žemės. Debesyse išsikraunančio žaibo paprastai negirdėti; elektros išlydis be griaustinio vadinamas amalu. Žaibas, palikęs debesį ir judantis į žemę viena srove, vadinamas linijiniu, o turintis atšakų, – šakotiniu. Judėdama srovė išsiskaido – teka ten, kur laidesnis oras. Oru plaukiančio kamuolinio žaibo prigimtis neaiški. Jis dažniausiai susidaro linijinio žaibo iškrovos vietoje ir pasižymi nepaprastu skvarbumu.

Plykstelėjęs žaibas aplinkinį orą įkaitina iki maždaug 30 tūkstančių laipsnių karščio. Įkaitęs oras labai sparčiai plečiasi ir sukelia dundėjimą – griaustinį. Žaibavimas kartu su jį lydintiu griaustiniu vadinamas perkūnija. Perkūnijos paprastai pasireiškia šiltuoju metų ir paros laikotarpiu lyjant arba iškart po lietaus: nuo pavasario pabaigos iki spalio popietinėmis valandomis, vakare arba

nakties pradžioje. Tuomet šiltas, drėgmės prikaupęs oras kyla nuo žemės aukštyn ir susiduria su šaltosiomis oro srovėmis; staigiai keičiantis oro temperatūrai, ore ir vandens garuose susikaupusi šilumos energija virsta vėjo ir elektros energija.

Kaip matyti, žaibą apibrėžia trys dalykai: 1. buvimas gamtine energija – elektra, šviesa, 2. temperatūros pokytis, aukštybių erdvė – būtinosios sąlygos žaibui susiformuoti ir pasireikšti, 3. energijos išlydžio staigumas, trumpumas ir pavidalas, kryptis. Visus šiuos ypatumus aktualizuoja ir poetinė kalba.

Aptariamojo objekto tiesioginis įvardijimas ir požymiai

Surinktuose poezijos fragmentuose atmosferos išsielektrinimo veiksmą tiesiogiai įvardija šakni žaib- turintys veiksmažodžiai. Vyrauja esamojo laiko formos: *žaičiuoja* pavartota 7 kartus, *sužaičiuoja* ir *ima žaičiuoti*, drauge žyminčios ir veiksmo pradžios momentą, – po 1 kartą, pvz.: *O už lango – žaičiuoja ir griaudžia*. J. Vaič.; *O kai pritoinkusi naktis ima žaičiuoti, susi- / renku į sterblę mėlynus žaičius: / Aš esu nerami. / Vidurvasario audroje ateina mano mylimasis*. B. Pūk.; *Dangus sužaičiuoja – grūmoja*. E. Miež. Reti, pasitaikę 3 kartus, yra į praeitį nukreipiantys nužaičiuavo ir abstraktusis daiktavardis žaičiuavimu, pvz.: *Nužaičiuavo / Pirmoji audra, / Nušnarejo / Pirmieji pavasario lietūs*. V. Mačk.; *aš trokštu gyvasties: gal nervų, / o gal akių, kad atsivertum / ligi sužeidžiamo tikrumo / žaičiuavimu uolų karūnoj...* J. Vaič. Vieną kartą pavartotas junginys *meta amalą* ‘žaičiuoja be griauštinio’: *Žaičiuoja tyloje, verčiu žodyną, / taip „meta amalą“ nakties dangus*. E. Kelm. Taigi žaibas žmogui aktualiausias kalbamuoju metu.

Kalbamajam reiškiniui pavadinti 467 kartus pavartotos daiktavardžio žaibas formos, viena kartą okazionalus vedinys žaičiuojos ‘žaičių būriai’ (dėl jo darybinės reikšmės žr. DLKG 143) ir 4 kartus daiktavardis amalas, pvz.: *Staiga sušvytėjo žaibas tykus*. A. Žuk.; *Nebeišdegins kryžminiai žaibai / Tikėjimo želmens amžinumu*. B. Lin.; *Žaibai aplinkui draikos, reginys / Po reginio patamsiuos, lyg paveikslai / Senieji*. J. Jušk.; *Į saulės susmaigstytų debesėlių dobilynus / Paknopstomis išbėga pasilaigyti <...> / Žaičiuojų perkūnijų žybsniai* A. Žuk.; *Amalas kad sušvytuos ir apšvies tavo veidą*. H. Čigr. Kitais atvejais pavartotos metaforų ir palyginimų remos, vienos arba su aiškinamuoju dėmeniu žaibo, žaičių. Remos, pagrindiniai stiliaus figūrų palyginimo ir metaforos elementai, perteikia poetinę pasaulio viziją: rodo, kaip žmogus geba struktūruoti pasaulį – išvelgti apmąstomo objekto esmę ir pagal bendrą požymį susieti su geriau pažįstama realija.

Pateiktuose poezijos pavyzdžiuose išryškėja visi pagrindiniai fiziniai žaibo požymiai. Jie fiksuojami rega, neretai ir klausa, lytėjimu. Pirmiausia aptartinos erdvinės kalbamojo reiškinio ypatybės: gebėjimas išstūti į ilgį, plotį ir opozicinis kompaktiškumas, apčiuopiama forma, plg. *žaičiuai aplinkui draikos* ir *susirenku į sterblę žaičius*. Akcentuotina, kad gamtinės jėgės ir žmogaus akistatoje svarbiojo veikėjo poziciją paprastai užima žmogus (vaizduojamajame pasaulyje – aš). Net

elgdamasis pasyviai ir atsidūręs veiksmo vietos paribyje, jis vertintinas kaip centrinė figūra. Savo erdvėje, namuose, esantis žmogus yra stiprus ir saugus: *toliuose už langą* matomi žaibai jam tėra vaizduojamojo meno kūrinys – *reginiai, lyg paveikslai*. Žinoma, kai *dangus grūmoja*, laikytis *patamsiuos* nelengva, baugu. Būseną išduoda virpulys: *esu nerami*. Grėsmingos jėgos atsitolinimą rodo *nužaibavo, nušnarėjo*. Žaibų buveinę ir veiksmo vietą įvardija daiktavardžiai *debesėlių dobilynai, uolų karūnoj* ‘viršūnėse’. Aukštumų plėtmės žemės gyventojams, suprantama, yra svetimos.

Antrasis lokalizacijos parametras – laikas – yra „ašis, pagal kurią išsidėsto erdvės, detalių, veiksmo priešasčių ir išgyvenimų masyvas“ (Vaskelienė 2007, 76). Minėtasis daiktavardis *patamsiuos*, taip pat *naktis* ir *pirmieji pavasario lietūs, pirmoji audra, vidurvasario audroje* nusako įprastinį žaibavimo laikotarpį: pirmieji du saulės neapšviestą paros metą, kiti – žmogaus sąmonėje ryškiausius šiltojo sezono momentus, pradžią ir apogėjų. Šiltasis metų laikas neatsiejamas nuo lietaus, audros ir griaustinio (vartojami žodžiai *griaudžia, perkūnijos*). Abstraktusis daiktavardis *žybsniai*, junginiai *staiga sušvytėjo, kad sušvytuos* ir *paknopstomis išbėga pasilaigyti* kalba apie žaibo rodymosi staigumą. Žaibo srovė netolygi – pulsuojanči, su pertrūkiais, o judėjimo kelias pasižymi ne tiesiąja linija, bet laužtine ar kreive (*paknopstomis*). Pasikartojantis žaibo rodymasis tapatinamas su mosavimu ranka, kai įspėjama, sudraudžiama, pabarama: *dangus grūmoja*. Taigi grasinantis dangus įsmeninamas. Kaip žmogus veikia ne tik dangus, bet ir saulė: ji *susmaigsto debesėlių dobilynus*. Šis fragmentas irgi rodo veiksmo laiką – dobilynų ir apskritai visų *želmenų* vegetacijos periodą.

Aprašomieji žodžiai rodo, kaip tam tikrą objektą suvokia ir vertina žmogus. Pateiktuose fragmentuose žaibai apibūdinami kaip *tykūs, kryžminiai* ir *mėlyni*. Pirmasis būdvardis, *tykūs*, iškelia opozicinę žaibų galimybę būti griausmingiems, *kryžminiai* rodo įvairiakrypčio reiškimosi erdvėje požymį ir iš dalies realijų gausį, *mėlyni* kalba apie specifinį atspalvį, lemiantį skaistumą, švytėjimą. Čia, kiek nukrypstant, dera pasakyti, kad žaibai ne tik apšviečia aplinkos realijas ir leidžia jas įžiūrėti, pvz., *apšvies tavo veidą*, bet ir geba negrįžtamai ką nors paveikti – ypač tai, kas kalbėtojui yra artima, į ką kreipiamasi *tu: nebeišdegins tikėjimo, atsivertum iki sužeidžiamo tikrumo*. Kiti pavartoti būdvardžiai ir dalyviai, būtent *senieji, pritivinkusi, nerami* ir daiktavardžiu virtęs *mylimasis*, tiesiogiai skirti toliams, nakčiai apibrėžti ir paties kalbančio bei vertinančio asmens (*aš*) jausenai nusakyti. Bet jie vaizduoja ir žaibą, nes šis neatskiriamas nuo tolių, nakties (resp. lietaus, audros, griaustinio, vasaros, debesies, dangaus).

Pabrėžtina, kad poezijoje, kuri perduoda analoginį, perkėlimu grindžiamą mąstymą, kartojasi semantiškai artimi žodžiai – neretai jie netgi turi tą pačią šaknį. Tokius žodžius, aiškinant poetinio pasaulėvaizdžio specifiką, galima vadinti atraminiais ar esminiais: jais įvardijami tiriamo dalyko kontekste visų be išimties reikšmingiausių realijų požymiai. Pavyzdžiui, surinktuose pavyzdžiuose

griaustinis žemei grasina *tvanu*, o vėtra jame viską paskandina; debesys apibrėžiami kaip *pritvinę* ir *užtvenkiantys* dangų; dangus su naktimi vadinami *pritvinkusiais*; o gyvybę alinančią *tvankumą* naikina *tvinkčiojantis* žaibas: *Sublyksi žaibas ir nugruma griaustinis, / Grasindamas liūtim, grasindamas tvanu*. A. Dril.; *Vėtra <...> kapoja degančiais botagais žemę, / viską paskandindama liepsnojančiam tvane*. H. Nag.; *Murmėjo ir grūmės juodi debesiai, / Audringų žaibų ir perkūnų pritvinę*. V. Myk.-Put.; *aštrų žaibą surandi, kai dangų debesys užtvenkia*. V. Reim.; *Žaibų pritvinkusiam danguj / Kažkas vaitojo ir raudojo*. A. Dril.; *Mylėjau <...> / įtūžusį žaibą, suskaldantį tvankumą nykią*. A. Puiš.; *Trumpomis birželio naktimis / <...> žaibų tvinkčiojimais kraupiasi gražūs*. R. Ket. *Tvin(k)- / tvenk- / tvan(k)-* žodžiai, istoriškai žymintys pūtimąsi, skysčio kaupimąsi (Būga 1959, 639–640; Smoczyński 2007, 699–700), apibrėžia ne tik būtinąją žaibo aplinką, bet ir jį patį.

Bendroji žaibo charakteristika pasipildo naujais atspalviais išanalizavus kitus sukauptus (491) eilėraščio fragmentus.

Žaibas – atmosferos elektra ir ugnis

Šaknis *žai-*, kaip ir jos variantai su balsių kaita *žieb-* / *žib-* / *žyb-*, žymi įkuriamą ar įkurtą ugnį, jos tiekiamą šviesą (Smoczyński 2007, 780–781). Apie tai, kad žaibas yra energija, jos rūšis elektra (paprasčiau sakant, šviesa), kalbama eilėraščių 146 fragmentuose.

14 kartų pavartoti daiktavardžiai *energija*, *elektra*, *šviesa*, *gaisai*, *aureolė*, patikslinti kilmininko formų *žaibo*, *žaibų*, *šviesos*, *Gabijos* ‘ugnies deivės’, arba žaibas nusakytas šviesumą žyminčiais epitetais, pvz.: *Net ir perkūnija tyloj iš lėto kaupia / Žaibų energiją*. A. Balt.; *Juožganą vakarą / Laužtinėm suižo žaibų elektra*. R. Van.; *Bet žaibo kirčių liepsnose / Gyvybės paukštė krykščia. / Ugnis juk Gabijos šviesa –/ Ne pikto dievo rykštė*. L. Buč.; *Žaibų gaisai žalčiais už girių žvilga*. A. Vencl.; *Šviesos aureolė / Dabina qžuolų viršūnes*. V. Mačk.; *Tik spėk dainuot / Kai šviesūs žaibai / Ritasi bangom*. V. On.; *Skaisčiausias žaibas debesį riekia...* M. Vaitk.; *Ir giedros žaibai po dangų brauko degtukus...* J. Jušk.

Triskart dažnesni, aptikti 44 kartus, veiksmazodžiai ir jų vediniai daiktavardžių abstraktai, įvardijantys šviesaus objekto žaibo staigų pasirodymą ir neilgai trunkantį žibėjimą, jo sustiprėjimą ir susilpnėjimą. Aptiktos formos *švies*, *nušvinta*, *(nu-)švis*, *sušvinta*, *sušvito*, *švysčiojo*, *švysčios*, *švytuoja*, *švytruoja* ‘švysčioja, blykčioja, mosuoja’, *švytravo*, *(ne-, su-)blyksi*, *blyksint*, *(nu-)blyksėjo*, *(su-)blykčioja*, *nublykčiojo*, *blykstelėjus*, *blyksniais*, *plieskias*, *plyksteli*, *plykstels*, *plykstelėjimo*, *twiska*, *twiskėjo*, *sutvisko*, *tvykstelėjo*, *sužimba*, *žiba*, *žybsi*, *žiebdamas*, *žvilga*, *spindėjimas*, pvz.: *Dundės perkūnai, švis žaibai*. S. Nėr.; *Žaibas kaip balandis baltu zigzagu nušvis*. E. Miež.; *Sušvinta žaibas debesy*. J. Jūr.; *Kai uraganai siaus, žaibai kai švysčios, <...> išdrįsk* O. Bal.; *siūruoja / plakasi / švytruoja šviesiai žali žaibai* M. Karč.; *Trinksi perkūnai, blyksi žaibai –/ Atvangą*

alpuliui skelbia. M. Kud.; *Nublykčiojo* [vasara] *žabais, griaustiniais nudundėjo*. T. Tilv.; *Pavasario lakštutės – vien tik lakštės, / Kurios nutyla blykstelėjus žaibui*. J. Strielk.; *Į žemę ateis / Žaibo blyksniais gėlėta / IŠMINTIES VALANDA*. L. Gut.; *tai plieskias / žaibai bangomis / Dievo dalgis / į akmenį tropijo* M. Karč.; *Neprasiveržęs pyktis / parpuolęs ant akmens aštrių ašmenų, / laukia žaibo plykstelėjimo*. L. Šimk.; *Žaibai tviskėjo naktį*. S. Angl.; *Viršum žiedų verdenės / tvykstelėjo melsvas žaibas*. S. Angl.; *Čia tolimų griaustinių naktį / Žaibai pentiniais žiba*. L. Lėt.; *Argi taip jau svarbu, kur, kada <...>/ draskos vėtros ir žybsi žaibai* J. Jakšt.; *Pavasarius jau skelbia ne perkūnas, / Ne žaibas, žiebdamas erdves*. V. Gryb.; *Lyg dalgis – žaibas prie namų / Juodam vyšnyne žvilga*. R. Graib.; *lyg paskutinįkart / apakina žaibų spindėjimas* J. Kal. Prie šios grupės žodžių priskirtinos ir Jono Šiožinio vartotos okazionalios veiksmažodžio *gyvačiuotis* formos *gyvačiuojas, gyvačiavos*, jei jos reiškia būvio kaitą – gyvačių rodymąsi, atsiradimą (žr. DLKŽ 390–391), pvz., *Toli už miestelio / Horizontas žabais gyvačiuojas*. J. Šiož.

Minėtini ir dalyviai *švytinčios, tviskantis, žerintys, blizgantis* (4 pavyzdžiai). Jie aktualizuoja kalbėjimo tarpsniu regimą veiksmažodinę ypatybę, pvz.: *Kaip mano senoliai urviniai / bijau visko: / tviskančio / žaibo, griaustinio, / tamsos ir miško gūdzios glūdumos, / mirties ir kraujo*. H. Nag.; *Na, jau jis [debesėlis] švaistytus žerinchiais žabais...* J. Šiož.; *Nei vėtrų nebijau, nei kad perkūnas blizgančiu žaibu įtrenktų, – / tik reikia saugotis, kad žąsys nesutremptų*. G. Jok. Žaibas nušviečia arba apšviečia aplinką: dangų, žvaigždes, naktį, žemę, pievą, takelį, bokštus, grytelę, gatves, veidą, pečius, rankas, būtį (13 pavyzdžių), pvz.: *Tarp mūsų žaibai nušviečia / baltus veidus ir negyvas rankas*. J. Kuln.; *Sutvisko žaibas – nušvietė grytelę*. S. Nėr.; *už slenksčio pamatei kad nesunku / sugrįžt į debesis į vėją ir į lietų / patraukti žaibo apšviestu dangum* R. Ket., plg.: *rūstus žaibo kirtis pavidalai / aiškūs jo šviesoje* A. Puiš. Šviesos paveiktos realijos perima žaibo ypatybę: pačios sušvinta, nušvinta, blykčioja, žėruoja, sušvytruoja (5 pavyzdžiai), pvz.: *Vakare senelės sodyboje blykčioja tolimo žaibo / išgąsdintos lygumos*. H. Nag.; *Žėruoja medžiai, žaibo subadyti*. L. Gut.; *Ir tavo padangė staiga apsemta, / Pirmoji žaibų sukuriais sušvytravo*. V. Myk.-Put. Žmogui (ir jo aplinkai) žaibo plykstelėjimas lemtingas: ryški šviesa sutrikdo regą arba atvirkščiai, išryškina spalvas. 8 kartus pavartoti veiksmo galą žyminčio priešdėlio *ap-* vediniai veiksmažodžiai, pvz.: *Bet staiga pasaulis man apraibo –/ Vakarinėj pusėj gyvačiavos žaibas*. J. Šiož.; *Žaibai man švies, o jie tave apakins*. K. Bor.; *Stebiu <...> / kaip nuo žaibų staiga apanka / Poetas – driežas ant akmens*. L. Gut.; *Virš stogo paskutinis audros debesis – trenkęs / Žaibu į apakusius langus*. O. Bal.; *Užkris žaibas žemę kryžmai, / išryškins kvapus ir spalvas, / sugrįš į tave ta diena, / kurios kažkada nematei*. B. Lin.

Netikėtą žaibo pasirodymą, be priesagos *-telėti* ir priešdėlio *su-* vedinių veiksmažodžių (*plykstelėti, tvykstelėti, sušvisti, sublykčioja...*), žymi būdvardis *staigus*, prieveiksmai *ūmai, nelauktai*,

tuoj, tuojau ir staiga. Jie pavartoti 11 kartų, pvz.: *Mylėk žaibų žibuoklę pirmą / Po trenksmo trumpo ir staigaus*. J. Strielk.; *Tolumoj ūmai / Pajuosdinėjantys žaibų plyšiai*. A. Kal.; *Glundu prie medžio, žaibo perskelto staiga*. O. Bal. Žaibavimo trukmei parodyti poetai renkasi daiktavardžių *mirksnis, akimirka* formas ir šaknies *trump-* žodžius (10 pavyzdžių), pvz.: *Žaibo mirksnį, amžius ilgus –/ Liūdna vieniša dalia!* B. Sruog.; *Ir viskas praėjo –/ Lyg žaibo šniorelis rytų šalyje, / Viršum liepalotų, akimirką trukęs, užgeso*. A. Žuk.; *Gal tai teisybė – prasmė sušvinta, / Lyg žaibas kristų – skaistus ir trumpas?* S. Lyg.-Buc.; *Trumpai, bet galingai žaliuoja žaibai, / Ir krinta į žemę prinokę griaustiniai*. J. Strielk.

Kur kas rečiau kalbama apie sunykstančią gamtinės elektros srovę. Poetai paprastai renkasi veiksmazodžio *gesti* formas, ypač su veiksmo galo reikšmės priešdėliu už-. *Gęsta, gęstantis, užgęsta, užgeso* ir *užges* pavartoti 9 kartus, pvz.: *Taip ant melsvo dangaus / Ir nušvinta, ir gęsta žaibai*. Mair.; *Gipsinis kapinių angelas <...> / Nusigręžęs / Nuo žemiškos amžinybės / Ir gęstančio žaibo danguj*. S. Lyg.-Buc.; *Žaibai užgęsta pamažu*. P. Drev.; *Vos tik nugriaudė ir nulijo, / Žaibai užgeso debes*. H. Rad.; *Žalias žaibas iš girios atklys / Ir užges vėl, kaip gęsta mažytė ugnelė*. A. Vencl. Šalia jų minėtini perkeltiniai veiksmazodžiai *slėpsis, dingsta, dūžta*, rodantys, kad žaibas gali būti suvokiamas kaip gyva būtybė ir daiktas (apie tai žr. skyriuje „Žaibas aktyvus veikėjas ir veikėjo veiksmo įrankis“), pvz.: *Skyla dangus pusiau / šakojas ugnies gysla / ir dingsta qžuoliuko / širdy* E. Lieg.; *Juodą padangę skrodžiantis žaibas / Dūžta į uolą staiga atsitrenkęs*. L. Skab.

Žaibo ypatybės švytėti pačiam ir apšviesti aplink esančius objektus, blyksėti, pulsuoti, užgesti atveria kelią ‘ugnies’ semantinio lauko metaforoms. 21 kartą žaibas asocijuojamas su *ugnimi, ugnele, liepsna*, jo blykstelėjimo vieta su *žaizdrais*, o žaibaravimo pėdsakai su *žarijomis*, pvz.: *žalio žaibo ugnim / pasirašo naktis* V. Brenč.; *O žaibai, tartum didelio duonkepio liepsnos, / Juodą debesio anglį vis laižo ir laižo*. A. Bern.; *Žiūrėk, žaibų žali žaizdrai –/ Nakties vaikai nebylūs...* D. Teiš. 4 kartus žaibo veiksmai įvardyti ‘degimo’ veiksmazodžiais *dega, plieskė* ir *nedegs*, pvz.: *Daug žaibų zigzagų / Dega, gęsta, rangos, / Bėgdami pro šalį..* P. Drev.; *Plieskė žaibo šviesa*. A. Skink.; *Tave mylėsiu / ir nebus nebūties, ir žaibas nedegs tarp griuvėsių*. G. Ciešk.

Būdamas ugninės prigimties, įkaitęs – šią ypatybę 22 kartus rodo *ugnis, -ė, ugnies, ugniasparnis, degantis, liepsninė, liepsnojantis* formos, žaibas liečiamus objektus įžiebia, padega, uždega arba degina, nudegina, apdegina, pradegina, išdegina, svilina, netgi išlydo (13 pavyzdžių), pvz.: *Gal jį [balandį] lekiantį ugninis žaibas tuoj nuplieks?* B. Brazdž.; *Palaimino žemę ugnies šypsulys / Ir ta atsivėrė nukaitusi*. G. Iešm.; *Ugniasparnis kalavijas / Perskrodė erdves*. S. Nėr.; *Liepsnojantis žaibo kelias aplenkia tamsoj / Patikliai atsivėrusią burną*. K. Plat.; *Tuoj žaibas ant bokšto įžiebs Jogailaičių karūną*. J. Vaič.; *perkūnas visą naktį trunkės / žaibai padegti vėją spėjo*. R. Graib.; *Taip girias / Žaibas uždegs*. J. Jušk.; *Žaibas pradegina vėliavas*. J. Vaič.; *Oranžiniai*

žibai viduvasario / Ženklus išdegina. J. Deg.; *Žibui svilinant skeldinčių svirtį, <...> / Parkeliausiu.* J. Strielk.; *poezijos kobros <...> ištrykšta kaip žaibas išlydęs ir naktį ir gatvę* O. Bal. Ugnies jėga ne visada yra niokojanti, plg.: *Žaibo gyvatė uždega seną qžuolq.* B. Aug. ir *Žaibas uždega gimtadienio žvakes.* R. Jon.

Žaibavimo laikas ir erdvė

Kas šeštame poezijos pavyzdyje įvardytas žaibavimo metas. 29 fragmentuose pavartota žodžių, aktualizuojančių pavasarį, vasarą, rudenį, viduvasarį, gegužės, rugpjūčio, spalio mėnesius, viduržiemį, dar 65 kartus paminėta pavasario, vasaros, birželio, rugpjūčio ir rugsėjo naktis, apskritai naktis, vidurnaktis, diena, vakaras, pavakarys, aušra, prieblanda, tamsa, sutema, pvz.: *Pavasario žaibas, nelauktai nušvietęs dangų ir žemę, / Trumpesnis už vilties akimirką.* J. Deg.; *Grėsmingą vasaros peizažą / Suaižo dūžtantys žibai.* A. Jon.; *Ir pavėluotas netrankus rudens griaustinis / Anapus saulės, žaibo išvarpytam debesy!* A. Žuk.; *Ir gegužė / Ateis / Man / Pirmo žaibo metas.* A. Jon.; *Nužaubavo žibai. Visgi trumpos pavasario naktys.* A. Skink.; *Kas tarytum po karo šaudė / Šiltą vasaros naktį tenai? / Tai dangus, nusileidęs per šiaudą. / Žaibuoja atmintinai.* S. Jon.; *Rugsėjo naktį / Žaibų lietus tarytum lytų* K. Bor.; *Aš ateisiu baisią naktį, / Žaibams plakant, vėjui užiant.* S. Nėr.; *Pirmi žibai sudygo tą nakt / Ir lūžo vėtroje pusiau.* J. Strielk.; *Užgeso žibai, ir pradingo / dienos paskutiniai gaisai.* R. Ket.; *Pavakary žali žaibai / oël tēkš į grindinį, / per visą naktį lis.* A. Slav.; *Laužo vidurnakčio dangų, / Lankstos / Pamišę žibai.* S. Ged.; *Vakare / kaip ir aušroje griaustinis svaidė žaibą, skilo uolos.* S. Lyg.-Buc.; *Per blyšką prieblandą nuskris / Žaibai kaip mėlynos gyvatės.* L. Gut.; *lyg čigonas vištą pavogęs / sprunka žaibas į tamsą atgal* R. Graib.; *Ketvirčiuoja sutemą žaibai, / rodosi, į pačią širdį kerta.* B. Lin. 2 pavyzdžiuose nurodoma, kad žaibas pasirodo po kaitrų, per tvankumą, pvz., *Sukrūpsi lyg širdies ekstrasistolė / Mazgu geltonas žaibas po kaitrų.* J. Jušk.

Taigi poetiniame pasaulėvaizdyje žaibas reiškiasi šiltuoju metų laikotarpiu, o kalbant apie parą, – įprastai sutemus ar pritemus: naktį, vakare. Spalio mėnesio, kuriame dar būna ir šiltų, vasariškų dienų, žaibai – atsitiktiniai ir negalingi: *Tokios orios moterys su pirštinių / Čia, po spalio mirštančiais žaibais.* A. Verb. Žiemą kilęs žaibas, žinoma, yra anomalija. Poezijoje jis signalizuoja lyrinio subjekto troškimus, išryškina retus, laukiamus dalykus: *Sausyje žaibo – neverta / Jau laukt ar gailėti dar ko, / Kas būna vienintelį kartą.* A. Verb.; *Ar liksiu aš tau – tartum žaibas viduržiemio?* J. Jakšt.; *Bet persmelkia džiaugsmas / lyg žaibas viduržiemio naktį.* O. Bal.

Nuolatiniai aktyvaus žaibo palydovai – griaustinis (vadinamas ir griausmu, perkūnu), vėjas (vėtra, viesulas), lietus (liūtis) ir audra, jie paminėti 54 kartus. Pvz.: *Mano Siela! / Tave plaka audroje ir vėjuos / Žaibo rykštės ir lietaus lašai...* E. Miež.; *Juos [akmenis] nutašys laikai,*

sausvėjai, liūtys ir saulė, / Žaibai su griaustiniais išgraviruos. M. Kud.; Aplink ramu. Nei vėtros, nei žaibų. J. Strielk.; Violetinį debesį nuo horizonto / Žalias žaibas ir griausmas nuritino. E. Miež.; Už lango ošia / ramus lietus, nušvinta žaibas. R. Ket.; Nugarmėjo audra su žaibais ir perkūnais. P. Drev.; Nes debesys, vėjai ir žaibo ugniniai noragai / Šiandien su manimi. A. Buk. Tiesa, naujaisiais laikais tradicijos nebėra aksioma: Tačiau ir audros tos [dabar] visai kitokios: / Lietus – be žaibo, speigas – be pūgų. J. Jakšt.; Mus visus vieną naktį pagaus / Kaip vilkus – su žaibu. Be lietaus. T. Rud.

Veikdamos kartu gamtinės jėgos neretai perduoda draugams savo ypatybes ir funkcijas. Žaibas 2 kartus apibūdinamas kaip galintis kvėpėti, 22 kartus – kaip galintis skleisti garsą. Tai vėjo ir griaustinio būdingosios ypatybės. Jas žymi žodžiai *kvapas, tvoskia* ‘dvelkia, dvozia’, *griausmingas, griaudžiantys, griaudėja, nugriaudžia, dundėjo, dundėdamas, bilda, dardės, trankos(i), trankėsi, trankęs, (ne)trankus, (ne)trenkė, suspengia, šnara, garsus, skambantys, nebylūs*, pvz.: *stiebias dvaselė pagonio / mėlyno žaibo kvapu. R. Ket.; Tvoskia baltas žaibas. J. Kunč.; Kaip sulaikyt griausmingą žaibą? S. Santv.; po drobulė jaunuolis guli <...>/ pačiam audros žiede, / kur griaudžiantys žaibai / nesiliauja šėlę. J. Vaič.; Žaibų šviesoj / Dundėjo žydros gijos. V. Skripk.; Tą naktį žaibai ir perkūnai dardės. S. Nėr.; Trankos žaibas, žliaugia lietūs. A. Balt.; Blyksi žaibas trankęs. S. Nėr.; Dar netrenkė žaibas. J. Vaič.; Baisiu griausmu / Suspengia žaibas. E. Miež.; O kaip tos mandolinos duoda, / <...> naktį juodą / Suskaldę skambančiais žaibais! H. Rad.*

Šiltojo ir šaltojo oro srautai maišosi aukštybėse, elektros srovė teka akimis neaprėpiamoje visatos erdvėje. Apie tai kalbama 6 poezijos fragmentuose, pvz.: *Garsios, skardžios ryto giesmės / Ima gausti, erdvę verti / Kaip žaibų lelijos baltos. B. Sruog.; Žaibas, iššokęs iš debesio lopšio, / Per begalybes dundėdamas skrenda. A. Žuk.; Žalias žaibas, žiūriu, / Iš bedugnės gelmės išriedėjęs, / Žydra ugnimi krito prie kojų. G. Iešm.; Tačiau žaibuoja, <...> / Žydruoja gelmės virš bažnyčių. A. Marč.* Erdvė gali būti sukonkretinta, pavadinus dangų žodžiu, tiesiogiai reiškiančiu kokį nors apčiuopiamą išgaubtą daiktą: *materijos kevalu, riešutu, obuoliu, indu, būgnu*, pvz.: *Kai materijos kevalą žaibas boluodamas kerta, –/ <...> pamatai savo meilę. G. Ciešk.; o nereikia / kad viskas žydėtų / kad žaibai / tvarkingai lyg obuolį / perskeltų dangų. R. Jon.*

Aukščiausią vertikalės vietą, kur žaibas aukštybių rodosi (ir neretai niokoja būnamąją vietą), žymi daiktavardžių *dangus, skliautas, mėlynė* ir *debesys* linksnių formos – jų iš viso 60, pvz.: *vyenas lyg žaibas aukštybių pražudo / postmoderno omarus chajamus A. Balb.; Rudoj žolėj žiogai. / Žemam dangų žaibai. A. Mald.; Pralėkė gyvenimas kaip žaibas / Drumzlinu skliautu. J. Strielk.; O nieks neišdrįsta <...>/ raižiot mėlynę išvien su žaibais! B. Sruog.; Tarp debesų perkūnai trankėsi / Ir šliaužiojo dangaus žaibų žalčiai. B. Aug.; Gimsta žaibai debesys / tarsi iš niekur / atsiranda A. Kal.; Sidabriniais žaibais suraižytas, / Šiaurėn debesys numaurojo... K. Bink.* Viename

eilėraštyje, Algimanto Baltakio „Vaivorykštės tiltu“, žaibų ir žmonijos buveinė sukeičiama vietomis – debesyje įsikuria žmonės: *Iš debesio / skreito / Sugrįšim / Negreitai. / Po kojom / Žemai –/ kaip žabai / Žaibai*. Bendroji surikiavimo tvarka „aktyvios gamtinės jėgos – viršuje, gyvi organizmai – apačioje“ nepažeidžiama, tik apsuksama 180 laipsnių, prisitaikant prie kalbėtojo žvilgsnio krypties.

Kiek rečiau kalbama apie energijos blykstelėjimą debesų apačioje. Vietą šiuo atveju žymi priešdėlio *pa-* vedinių *padangė, paskliautė, padebesynai* formos. Jų 11, pvz.: *Tik žinau: ką vakar kalbėjom, sapnavom, vijomės –/ Many kaip žvaigždė šuliny ar žaibas padangėje*. O. Bal.; *Padangių šilku tarsi raukšlės tebėga žaibai*. K. Nav.; *Žaibas paskliautę pusiau padalijęs / Nušvies tavo [miesto] bokštus naujuosius*. A. Jon.

Natūrali žaibo kryptis – žemyn, plg.: *Žaibas – kaip kardas į žemę!* M. Mart.; *Pasitelkus žaibą jauną / Vasara raiba / Taip džiaugsmingai žemėn šauna / Kad šviesu*. J. Strielk. Taigi trečioji jo veikimo sritis – pažemys, arba, žvelgiant iš kalbėtojų perspektyvos, horizontas: žmonių ir apskritai visų gyvų būtybių (taip pat ir įsivaizduojamų) gyvenamoji aplinka, pats žmogus. Sušvinta jis *ant žemės rutulio, ant bokšto, ant kaštono žvakių, ant kūno, ant akių, ant veido, ant kelių, ant klevo, ant uosio; virš žalio namo vasaros, virš bažnyčių, virš klojimų ir klėčių, virš stogo (-ų), virš lango, virš širdies, virš sodo, virš obelių, virš vandens, virš Galvės vandenu; viršum obelėlės, viršum liepalotų, viršum žiedų verdenės; prie namų vyšnyne, prie vyšnios; už miestelio, už girių, už qžuolo, už lango; horizontuose, vakarinėj pusėj, rytų šalyje, visatos kampe, pragare, senelės sodyboje, stiklinėj verandoj, lange, palangėje, qžuolų viršūnėse, šakose, pievoje, kely, kalnuose, pajūry, pakrantėj, ritinėjasi stogais, vitražų stiklais, klevų kepurėm, rojalio klavišais, per pievą, po žemę, įpuola medžio viršūnėn, į vandens atspindį upelyje, krinta po kojom, atklysta iš girios, bėga pro šalį – iš viso 54 pavyzdžiai, pvz.: *Ant žemės rutulio sublyksi žaibas*. A. Dril.; *Griaudžia perkūnas / Vyniodamas žaibą / Ant nuogo kūno. / Ant nuogo klevo, / Ant nuogo uosio*. A. Šimk.; *ant tavo akių atvertų / išsidžiaustė žaibus / tartum marškinius / ar baltas paklodes*. R. Graib.; *žaibų telegramos virš / žalio namo pusnuogės vasaros* A. Gryb.; *lyg žaibai virš stogo lyg žaibai virš visų stogų* K. Nav.; *O akys apraibo / Nuo vasaros nakties / Žaibo –/ Ugninio botago šakoto, / Iškelto virš sodo*. A. Mald.; *po žaibu, virš vandens šakotu, / jis tartum veidrodis nedūžtantis*. V. Brenc.; *Viršum obelėlės / Sublyksėjo žaibas, / Debesį praskėlė...* S. Ged.; *Besielės būtybės, kamuolinis žaibas –/ dilgsni kibirkštėlė / jūsų visatos kampe*. R. Kasp.; *Taip griaudėjo perkūnija, taip žaibas trunkės / Tam pragare, kad aš net suanglėjau*. T. Marc.; *Stiklinėj verandoj žaibuoja pernakt –/ kad tik į širdį netrenktų*. J. Vaič.; *Stogais bėga užiantys lietūs, / Lange dega žaibo liepsna – – E. Mat.; Žaibai palangėje / Pro lietu skėsčioja*. M. Karč.; *Ir lūžta žaibai šakose*. E. Mat.; *Kalnuose žaibai vyniojas / Mėlynais žalčiais*. S. Nėr.; *Kapojų qžuolus tavo [Nemuno] pakrantėj / Žaibų ugnis*.*

V. Mačk.; *Užgriūdavo pavasariai, / stogais vyniojos žaibas*. P. Pal.; *Ir žaibas klajoja vitražų stiklais* L. Gut.; *Ir žiūrėjom, kaip žaibas per pievą atrieda – – –* R. Graib.; *Ji [malda] trumpa –/ kaip žaibas, viršūnėn išokęs*. R. Ket.; *Ir sunkus Perkūno skeptras / Krenta mums po kojom* M. Karč. Kaip matyti, keletą kartų vietą rodo dirbiniai iš stiklo: langas, veranda, vitražai. Stikliniai dirbiniai leidžia matyti žaibą, jį atspindi ir žmogus nevaržomą gamtos jėgą gali pajusti čia pat, plg.: *Sveika būk, laisve, / Su jūrom įsiūbuotom / Ir atspindžiais žaibų žalių!* P. Širv.

Žaibo pasirodymas kelia išgąstį: *ir akyse tik išgąstis, kai trenkia / tylą suplėšantys žaibai* E. Drung.; *Taip baugina debesys pajuodę, / Dangumi artėjantys žaibai*. A. Kal.; *Žaibų ugnis klaiki*. M. Karč.; *Ar atsimeni žaibą rugpjūty – kabalistiškai šiurpų zigzagą / Virš klojimų ir klėčių, virš nusterusios tavo širdies?* J. Strielk.; *Bėga bandos, baubdamos iš siaubo, / žaibo čaižomom ganyklom*. H. Nag. Gamtinė jėga nebaisi tik žolėms: *Žaibo bijo / Medžio galva / Aš nebijau / Aš – viksva / – – viks – / va*. D. Bielsk. Medžiai, pirmiausia galiūnai ąžuolai, ir modernusis jų atitikmuo žaibolaidis, pasitinkantys neprašytą svečią, patikimai atlieka namų sargo funkciją: *Kalnely ošia ąžuolai. / Šakom – galingom rankom –/ Atremdami žaibus, žvaliai / Iškelę laiko dangų...* J. Lap.; *Palangėj obelaitės šlama –/ jos budi, saugo gimtą namą / nuo vakaro žaibų ir vėjų...* J. Lap.; *Ir mūza / apsiverkus tolsta nuo manęs.../ Kaip tas perkūnsargis, kuris praryja / Padangių audrotą žaibų siautimą*. J. Graič. Kartais žmogų apsaugo vėjas, nenorėdamas likti be žaibo draugijos: *Vėjas žaibą nuo lango vis tempė*. R. Graib.

Žaibuoja ir visai arti žmogaus, ir toliau horizonte. Atstumą iki žaibo 5 kartus žymi daiktavardžių vietininkai *kelionės rėmuos, tolybėj, tolumoj(e)*, pvz.: *Žydruos kelionės rėmuos blyksi žaibas*. A. Jon.; *Tolybėj žaibas švycčiojo, / Tamsoj vandenai*. J. Strielk.; *Tolumoje tviska žaibai*. S. Angl. Pasitraukusi stichinė jėga apibūdinama būdvardžiu *tolimas*, prieveiksmiu *toli* – jie paminėti 6 kartus, pvz.: *siūbuoja tolimas amalas* V. Blož.; *Rugpjūčio ūkanoj – toli toli –/ tu nežiūrėjai sidabrinių žaibų / raizomo mano veido...* J. Kuln.

8 kartus žaibas veikia arba nurimęs apsistoja kokioje nors materijoje, taip pat vaizduotėje, meno kūrinyje, pvz.: *Naktį plėšys, / Pasmėkimą trupins / širdyje susikertą žaibai*. A. Jon.; *Rims audra. Žaibai, / kryžiauę dangų, / slėpsis juodo katino aky...* B. Lin.; *Žaibas šakojas pilve / ir sustingsta*. V. Rub.; *krištolinėj sapno vazoj / Pražys žaibai žydrais žiedais* L. Gut.; *Sakyk, ką sutiksiu eilėraščių debesuos? / Lietų mėlyną liūtį susirangiusį žaibą*. L. Gut. Tokie pavyzdžiai reti, nes žaibas į apčiuopiamas realijas paprastai nusitaiko ne norėdamas atsigauti, sustiprėti, o tam, kad jas suniokotų.

Žaibo pavidalas ir dydis, žaibavimo mastas

Poezijoje gamtinės elektros išlydis 3 kartus įvardytas daiktavardžiu *kibirkštis*, –ys. Tai termininis pavadinimas, pvz., *Balta gyvatė – žaibo kibirkštis / Į beržo palenktą / Galvelę kerta*.

A. Mald. Aptiktas ir liaudinis *kibirkštis* variantas: *Karštos žiežirbos skyla / Ir už qžuolo seno pasipylę sudyla*. P. Drev.

Dažnesni, pavartoti 40 kartų, yra įvairiakryptes linijas, ruožus, kuriais juda gyvos būtybės, oras, teka skysčiai, kurie atskiria audinių dalis, taip pat sukrias gijas ir juostas, paviršiaus nelygumus pavadinantys daiktavardžiai, būtent *linija, zigzagas, -ai, laužtinė, (kelio) vingis, takas, -ai, kelias, gysla, vena, žaizda, raukšlės, upės, srovė, -ės, čiurkšlės, bangos, gija, -os, pasaitas* ‘virvelė, saitas kam nors priišti’, *vadžios, pavadžiai, kaspinas, garankštis, kilpa, -os, mazgas, siūlė*. Jų buvimą pagrindžia bendri žaibo ir žmogaus, jo kūno dalies ar dirbinio, gamtinės tėkmės požymiai. Pvz.: *Yra miškuose medis, / rasota giesmė, / paskutinė vaivorykštė, / žaibo linija debes*. G. Ciešk.; *Suskilo žaibo zigzagai dangus*. E. Miež.; *Pasipuoški vakaro žaibais –/ Kelio to, kuriuo išeisi vingiais*. V. Jas.; *O tu ugnies takais šakojies, žaibe*. J. Jušk.; *O dangus su rudenio žaibais / Tarsi lapas gelstantis su gysla*. J. Jušk.; *Matau aš žaibą bevingiuojantį –/ Tarytum kūne melsvą veną...* E. Miež.; *Debesys vis dangų ardo, / Žaibas lyg žaizda*. R. Graib.; *Danguj žaibai <...> / Šakojas upėm ugnies į nežinią*. J. Jušk.; *Žaibai kaip kraujo srovės srūva dangumi*. H. Nag.; *Jos žingsnis – lyg žaibo gija*. A. Žuk.; *Žaibo kaspinas pakibo virš lango*. R. Graib.; *Bet žaibo garankščių / Nebeištiesinsi kūju ant jokio priekalo*. A. Bern.

Žaibavimas pagal judėjimo kryptį: tiesiai ar sukantis, spirale, 24 kartus apibūdintas būdvardžių *spindulinis, įstrižas, kamuolinis, vingiuota, vijoklinis, -ė*, dalyvių *išsijuosęs, susirangęs, besirangantis, bevingiuojantis*, veiksmažodžių *sulankstyti, lankstyti, vynioti(s), raityti, rangyti* formomis irrieveksmiais *įkypai, įstrižai*, pvz.: *Tai spindulinis žaibas, toks aštrus, / Sužeidęs širdį...* A. Puiš.; *Ir žaibas įstrižas akimirka / Apakino mane*. E. Mat.; *Kas baisiau: griaustinio dundesys / Ar vingiuota žaibo atšaka?* A. Žuk.; *Išsijuosęs žaibas ima žemę plakti*. S. Nėr.; *Matau aš žaibą susirangiusį –/ Kaip žaltį arba vingrų kelią...* E. Miež.; *O velnias <...> padebesynais lakstys, / Perkūni žaibus sulankstys*. K. Brad.; *Žaibų gyvatės žalios raitosi klevų kepurėm* V. Kasp.; *Perrėžė padangę tamsią baltas žaibas įkypai*. S. Lyg.-Buc.; *Žaibai kapoja dangų, / Švytruoja įstrižai*. P. Širv. Taigi žaibas paprastai (įsi)vaizduojamas kreivas: laužytas arba lenktas, t. y. zigzagiškas. Staigus judėjimo krypties pasikeitimas gali būti nusakytas šaknies *lūž-* / *lauž-* žodžiais (3 pavyzdžiai), pvz., *Nereikėjo čia nieko – kas buvo per amžius, kas bus arba būna / vieną sykį lemti tartum lūžtanti žaibo šaka*. A. Balb. Apskritai imant, žaibas yra jungtis (takas, tiltas) tarp žemės ir debesies, plg. *ten į dangų, ten į dangų / bando žemė žengt žaibais*. J. Marc.

Daiktavardžiai *grįžtės, ryšiai*, pavartoti junginiuose su kilmininko forma *žaių*, informuoja, kad elektros srovė – plačiaruožė, sudėtinė: *Grįžtėmis žaibų perkūnai mėtos*. K. Grig.; *Drąsi daina <...>/ Pasiutėliui perkūni – / Paduos žaibų ryšius*. J. Tysl. Ji skaidi. Žaibo srovės apimčiai ir (arba) išsiskaidymui vaizdžiai pateikti parankūs žodžiai *sudugo, sudaiginta, išauga, išsikeroja*,

įsišaknijo, šakojas, šakojies, žaliuoja, pražys, žydėjo, pražydėsiu, šaka, -os, šaknis, -ys, atšaka, žabai, grybiena, žiedai, gėlė, -ės, lelijos, vėdrynas, žibuoklė, spygliai, vešlios, šakotas, plačiašakiai, dvišakas, pvz.: Iš rūdos ir rudo molio / ten žali žabai išauga. J. Marc.; Išsikeroja žabai, savo gijom panašūs / į šaknis apraizgančių gajų grybieną. V. Brenč.; Įsišaknijo žaibas / į dviratį trenkė. V. Blož.; išlik, kai <...> / šakojas žaibo šaknys / tau širdy. J. Vaič.; Aš pasiūgau žaibo, / tos gėlės ugninės. A. Churg.; Danguj žydėjo žaibų lelijos. J. Strielk.; bet ir vėl / liepsnojanti šaka pro debesis išnyra E. Kelm.; Kaip vėdrynas žolėj, / žaibas tas debesy. G. Žiem.; O danguje žaibų spygliai / Taip taikliai tobulai / Sužeis kiekvieną. L. Gut.; Vidurnakty šakotas žaibo medis / Suskaldo svaigulį sapnų. A. Verb.; Pražydėsiu vaivorykščių arkom / ir žaibų plačiašakiais beržais. A. Šimk.; Kiekvienas grįžimas / Lyg dvišakas žaibas / Nušviečia šiam slėny / Namus ir kapus. M. Kud. Nurodyti žodžiai (jų 42) tiesiogiai priklauso 'augalo' semantiniam laukui ir reiškia 'šakojimąsi', 'šaknijimąsi' arba 'lapojimą, žydėjimą'. Suvokiamas kaip organizmui kenkianti augalo dalis, žaibas vadinamas nuodingu, pvz., Po rudenio žaibo nuodingom lelijom / <...> tu žiūrėsi ramiai / į tragišką vėtroje šokantį medį? J. Strielk.

Žaibo išsišakojimą rodo ir žmogaus dirbinių pavadinimai *inkaras, šakės, arklas, noragai* ir *bažnyčia*, pavartoti 6 kartus, pvz.: *Mes / Jūratei – / Žaibų inkarus. J. Žl.-Ženg.; Ant lauko neblyksi žabai – / Nusvidintas šakių sidabras. A. Mald.; Žabai – žemyn bokštais bažnyčia. V. Kirk.*

Pavienio žaibo išdidėjimą ir į ilgį, ir į plotį žymi veiksmažodžiai *driekės, driekia, plėskis, išsiraizgo* ir *tabalavo, siūbuoja, siūruoja*, būdvardis *ilgas* – iš viso 9 pavyzdžiai, pvz.: *Per mišką violetinis / iš lėto driekės žaibas. A. A. Jon.; Žerki kaip žaibas ir plėskis / Ugnies šaknimis debesy. K. Kub.; išsiraizgo žabai lyg šaknys to medžio, / ant kurio lizdas spurdi V. Brenč.; O už lango žaibas iš dangaus nuleistas tabalavo. R. Graib.; Ilgas žerintis žaibas atveria dangų. H. Nag.; Atskrido per baltą ražieną / Baisingai garsus botagas. H. Čigr. Galimybę augti, bręsti liudija žaibo ir vaiko paralelė: Toks jaunas žaibas – dar visiškai vaikas / Pavasarį pirmas – užklupo kely. V. Kuk. Didingos gamtinės jėgos akivaizdoje, žmogus, suprantama, jaučiasi menkas: O mes labai mažyčiai žaibuose / Skubėjome be draugės į namus. P. Drev.*

Žaibų gausai ir šakojimuisi erdvėje, taip pat užsitęsusiam žaibavimui parodyti parankusrieveiksmis *daug*, daiktavardis *galybės, dalelytės vien, vis, vėl, per*, prielinksnių *be* ir *per* konstrukcijos. Šios kalbos priemonės aptiktos 12 kartų, pvz.: *Daug žaibų padangėj – besirangančių gyvačių. P. Drev.; Niaukias dangūs vien žaibų spalva. B. Baltr.; Dangūs / vėl atlieja akinančių [žaibų] ugnį. R. Ket.; Žabai lietuj be pertraukos švytravo. J. Jušk.; Iš debesų skaisčiom čiuurkšlėm į žemę liejas / Žaibų rūstybė per apsti... J. Aist.; Žabai – raudonos, vešlios gėlės – / per visą horizontą. P. Pal.; Žaibo žydras botagas – per vakarą lėtą. J. Marc.*

Daiktavardžiais išreikšti perkeltiniai pavadinimai, rodantys žaibų tąsą, dvejopi. Vieni – tekstilės dirbinius įvardijantys *tvarsčiai, šluosčiai, skara, paklodės, marškiniai, rūbai*. Jie pavartoti 8 kartus, pvz.: *Žaibų tvarsčiai palikę / ant nudaužytų kelių*. R. Graib.; *Šveitė bangą suodinę / Žaibo šluosčiai*. A. Žuk.; *Antai naktis ateis, / žaibų skara užklos kapelių mūrą* B. Baltr.; *dangus / kaip rūbą nusiplėšęs žaibą / į žemę sovidė* B. Baltr. Kiti – kultūros ženklams atstovaujantys *gumulys, išklotinė, telegramos, parašas*, pvz.: *Jos [žuvėdros] virš galvų – lyg žaibų gumulys – vakarėjančią prieblandą raiko*. A. Žuk.; *Žaibų išklotinėj suradai / mano nebaigtą eilėrašį*. R. Graib. Išvardyti daiktavardžiai tiesiogiai pavadinami tai, kas gali būti ištempama, ištiesiama ir, atvirkščiai, suspaudžiama, susukama, sulankstoma. Poetiniame pasaulėvaizdyje šios ypatybės priskiriamos ir žaibui.

Poezijoje kartais aktualizuojamas žaibo ir kito objekto (dar vieno žaibo, dangaus, lietaus, spindulių, žemės, žmogaus) suartėjimas, sąlytis plačiu ruožu. Tai rodančių pavyzdžių aptikta 17. Sąlyčio plotas nematuojamas, kai renkamasi liejimą reiškiančius ir į 'skysčio' semantinį lauką įeinančius žodžius. Pasikartojantys ir (arba) staigūs, intensyvūs žaibai, vadinami *lietumi, liūtimi, lava*, pasipila, prapliumpa, srūva, liejasi, lyja, tyška, taškosi, nuteka, užlieja žemę, nuprausia pavasarį, jais apsilieja medžiai, pvz.: *Pasipila žaibų liūtis iš to gausybės indo*. A. Mas.; *Prapliupki perkūnijom, žaibo nagaikom*. M. Kud.; *Ten, kur debesys tamsieji / Išskelia žaibus, / Kur ugninės upės liejas, / Mano kelias bus*. O. Mic.; *Perkūnijos trupėjo, taškėsi žaibai*. A. Žuk.; *Rankom –/ Lyg žaibolaidžiais – pirmojo žaibo srovė / Nutekės*. A. Dril.; *Temsta dangus. / <...> Ugninė lava / Užlieja žemę*. B. Rib.; *Nupraustas / Žalios žaibų ugnies, / Pažvelgs pavasaris / Į širdį ir akis*. J. Mac.; *Parklupo pušynai, dejavo [žaibų] ugnim apsilieję*. A. Žuk.

Du aktyvūs objektai, iš kurių vienas žaibas, *plakasi, kryžiuojasi, susikryžiuoja*. Veikiantis iš viršaus vadinamas *kryžmu, kryžmišku, kryžiu* 'kryžišku', *kryžiuotu*. Jis apatinį laimina kryžiaus ženkle judesiu – (per)žegnoja. Sąveiką iliustruoja 16 pavyzdžių, pvz.: *Atšniokščia debesys / juodais keliais padangių, / kryžiuojasi žaibai / prie vyšnios, prie žalios...* P. Rašč.; *Debesys / Žaibų žaibai susikryžiuoja* E. Miež.; *Dangau, žegnok / Žaibais mus kryžmiškais, nudegink amžiaus purvą*. A. Puiš.; *dar žodis, dar griausmas, dar žaibas kryžiavas*. A. Gust.; *Ir štai mano žemę žaibai jau žegnoja, / Ir šventina ją liūtis*. A. Balt.; *Čia žaibas žegnoja devynis kartus*. A. Mik. Kalbamieji žodžiai nukreipia į religijos sferą, liudija jungimosi su Dievu aktą, plg. *Visi klausė, kai griautinis maldavo / žaibo, idant žemė pakrikštyta būtų*. B. Juz.; *Ir iš <...> aukščio / Balti išganymo žaibai sugriaudžia*. A. Verb. Liaudies tikėjimuose sakralizuojamąją galia pasižymi pirmasis žaibas pavasarį (žr. Laurinkienė 1996, 117), poezijoje metų laikas akcentuojamas.

33 pavyzdžius sieja žmonių artumo ir meilės tema, keletą kartų aktualizuojamas sueities aktas, pvz.: *Tik vėjai <...> / Žinojo: nuo žaibo, pamilusio moterį, / Esu pagimdytas*. L. Gut.; *tave*

išsirinko žaibas –/ Ir tuojau pakylės / Pačion ekstazės viršūnėn <...>/ – Taip, Mylimasis! O. Bal.; *žaibų vijoklines šaknis nakty / priimk vardan / mylėjimo* J. Vaič. Mylimoji: žemė, medžio viršūnė, moteris (vadinama *mergaite, dukra, angelu*), būdama gyvybinga ir atspari, sutramdo vyro žaibo siautulį, jį nuramina, pvz.: *dar žydi žaibo trenkta vyšnia*. J. Vaič.; *vieniša viršūnė – žaibo sužadėtinė, –/ Kiek gali, mylimojo ugnį tramdo*. A. Žuk.; *Viršūnės naktį žaibus atlaikys / ir sutiks žaliuodamos aušrą*. K. Bor.; *Mechaniško angelo pareigos nesudėtingos: / Valdyti žaibus, parnešti duonos ir vyno*. H. Rad.; *Nūn žaibus ugninius tu / susemi rieškutėmis*. K. Inč.; *kad nesiskųstų nieko neturįs –/ Priglauski, apkabinki ir sušildyk / Net kamuolinį žaibą...* O. Bal.

Į stiprųjų ažuolą aktyvūs žaibas trenkia, kad pasigalynėtų, o į žydintį vaismedį, ypač grožio ir skaistumo etaloną vyšnią (dėl simbolinių reikšmių žr. Kazlauskaitė 2011, 449–451), kad parodytų savo gebėjimą merginti, seksualinę potenciją. Žaibas apvaisina moteris: *Baltų senės amžiais vaisingos, / <...> Jos pastoja nuo žaibo, griaustinio, nuo Praamžio įsakymo gimdyti, nuo akmeninio kirvuko ar strėlės antgalio*. V. Jas. (apie žaibą apvaisintoją ir falo temą mitologijoje žr. Toporov 1996, 111–114). Motinos, saugodamos dukterų garbę, stengiasi jas laikyti namuose, arčiau savęs: *Eik, dukra, namo –/ Žaibai kaip žalčiai geltoni*. R. Skuč.

Žaibas – aktyvus veikėjas ir veikėjo veiksmo įrankis

Skyriuose „Žaibas – atmosferos elektra ir ugnis“, „Žaibavimo laikas ir erdvė“, „Žaibo pavidalas ir dydis, žaibavimo mastas“ aptarti žaibo nušvitimą, blykčiojimą ir įvairiakryptį judėjimą, neretai su garsu, aktualizuojantys žodžiai, taip pat srovės įkaitį, skaidymąsi ir išlydį perteikiančios AUGALO, UGNIES ir SKYSČIO konceptualiosios metaforos. Jos signalizuoja apvalomąją ir atgaivinamąją gamtinės stichijos paskirtį (plg. Usačiovaitė 2005, 164). Pagal bendrą judėjimo visomis kryptimis požymį, tą pačią funkciją žaibas asocijuojamas ir su GYVA BŪTYBE.

Įvairius veiksmus, kai juda visas kūnas ar atskiros kūno dalys, 60 kartų žymi asmenuojamųjų veiksmažodžių, taip pat dalyvių, pusdalyvių ir būdvardžių formos *suvirpa, sukrūpsi, šoka, karstos, laipioja, nesiliauja šėlę, žino, žinojo, išprotėjęs, pamišę, nuožmėja, pamilusio, išsirinko, vaikšto, klajoja, atklys, atkeliavo, tebėga, nubėga, bėgdami, bėgioja, pralėkė, skrenda, skraidė, atskrido, nuskris, šliaužiojo, sprunka, užklupo, aplenkia, palikę, sugrįš, pakylėtų, įšokęs, iššokęs, leidžias, nusileido, kristų, (nu-)puolė, įpuldavo, parpuola, griūva, nuščiūva, sustingsta, mirštantys, dingsta, slėpsis, (nu-)piešia, skėščioja, nardė, išnyra, nusikvatojęs, nesiskųstų, paguostų, staugiantis, šnypščiančios, grakštus, raiši*, pvz.: *Su virpa žaibas debesų*. M. Karč.; *Žaibas šoka baletą ražienų pievoje*. V. Kirk.; *vis karstos žaibai po padanges* V. Braz.; *Kur skristi naktį, žaibas žino...* B. Sruog.; *Žaibų ugnis nuožmėja ir dangus pasovyra*. R. Ket.; *Tegu lietus, žaibai ir spinduliai / kryžiuojas, šnara ir po žemę vaikšto*. P. Keid.; *Bėgioja klavišais <...> grakštus / Rojaliao vijoklinis žaibas*. E. Miež.; *Argi ne ką tik*

skraidė ir smigo / skaudūs žaibai, / tarsi vanagai? J. Blek.; *ugniniais paukščiais [žaibai] / leidžias į žemę* J. Kal.; *Žaibų žarijos priblandon puolė.* A. Puiš.; *Kai žydi moterys – nuščiūva gėlės, / Žali žaibai dangaus auksinėm plunksnom.* D. Teiš.; *Tegu piešia žaibai / Du šešėlius ant vieškelio šlapio, atleisto.* A. Skink.; *Nusikvatojęs žaibas skliautą skelia.* J. Aist.; *Vėl staugiantis žaibas į debesį skėlė...* P. Vaič.; *Šnypščiančios žaibų gyvatės.* A. Verb.; *lyg šaknys raiši horizontuose kabo žaibai* K. Nav., plg.: *Matau ugnies karštai nervingą / Judėjimą.* E. Miež. Kiti 18 pavyzdžių, drauge žyminčių trunkų judėjimą, aptarti skyriuje „Žaibavimo laikas ir erdvė“. Veiksmažodis *nuožmėja* ‘darosi nuožmus, nuožmesnis’, t. y. negailestingas, netekęs žmogiškųjų savybių (plg. istorinę darybą: priešdėlis *nuo-* dedamas prie šaknies *žmuo* ‘žmogus’, žr. Smoczyński 2007, 431), dalyviai *išprotėjęs, pamišę* ir būdvardis *nervingas* žymi nestabilią psichiką; sveikatos negalavimai, nuovargis savotiškai pateisina ūmų elgesį.

Antroji judėjimo veiksmažodžių grupė liudija tikslingą veiklą. Aptiktos formos *ves, vejasi pašėlę, nusivijo, sulaikyt, neišlaiko, nuritino, lietė, laižo, žymėjo, tėkš, drumsčia, sutrypia, šveitė, balina ir velėja, išsidžiaustė, užklos, mėto, metė, užmetęs smaugė, plėšys, plėšiant, perplėšia, praplėšiantis, suplėšantys, sukarmo, laužo, brauko, drasko, sudraskytos, išgraviruos, vagoja, raižo, raižomas, suraižytam, raižiot, perrėžė, perrėžus, suaižo, čaižo, čaižomas, -a, galando, riekia, prarieks, skrodžiantis, perskrodžia, perskrodė, perskros, padalijęs, (per-)skelia, skėlė, perskeltas, perskeltų, praskėlė, skaldo, nuskaldė, suskaldo, suskaldė, suskaldys, suskaldyti, tykodamas įsmeigti, įsmeigia, nepersmeigs, smogia, kerta, (per-)kirs, atkirto, kapoja, kapos, prikaltą, ima plakti, plaka(si), plakat, plakė, nuplieks, ketvirčiuoja, muša, mušdami, pradės daužytis, daužė, žerki, pašo, subadyti, išvarpytam, pradėjo kirsti, kirstas, trenkta, trenkia, (ne-)trenkė, netrenktų, užtrenks, atveria, tropijo ‘kliudė, užgavo, pataikė’, nepataikė, sužeis, sužeidęs – iš viso 114 pavyzdžių – informuoja, kad žaibas savo energiją į ką nors nukreipia. Objektas gali būti bet kas: kitas žaibas, dangus, padangė, debesis, mėnulis, oras, sūkuriai, sutemos, vakaras, naktis, diena, vasara, žemė, grindinys, ganykla, uola, akmuo, kapai, pelenai, okeanas, upės, banga, medis, jo kamienas ar šakos, smilga, miestas, stogo skarda, palangė, tiltas, vartai, paukštis, žmogus (*aš, mes, tu, jūs*), jo galva, veidas, akis, smilkinys, širdis, siela ar vardas, karūna, vėliava, drobulė, duonos kepalas, degtukas, miegas, svaigulys, prasmė. Pvz.: *Bėkit, minios, lėkit, minios, / Kur žaibai jus ves!* S. Nėr.; *Žengiam, klystam, vejasi žaibai pašėlę.* K. Inč.; *Ką žaibas per balas, / per papartynus nusivijo?* R. Graib.; *Kur žaibas lietė – skauda.* R. Ket.; *Jis [žaibas] padega ir girių qžuolų, / Sutrypia pievų smilgą laibą.* S. Santv.; *Balina žaibai man drobules / Ir perkūno kultuvėm velėja.* M. Kud.; *Mačiau kaip žaibas naktį smaugė / užmetęs kilpą jai ant kaklo* R. Graib.; *Žaibas be gailesčio perplėšia dangų pusiau.* G. Graj.; *Žaibai padangę drasko.* K. Bor.; *Melsvi žaibai vagoja skliautus.* V. Mač.; *Iškyla neregėti / pavidalai, lyg žaibui perrėžus akis...* A. Puiš.; *Čia buvo tiek gyvybės, kad mirtis / Lyg oras,**

čaižomas žaibų, pratrūko. J. Lin.; Žemę žaibai ir gaisrynai galando. A. Žuk.; Žaibas perskrodžia šviningą stogo skardą. O. Bal.; Mano naktį tyras žaibas šįnakt skelia. A. Jon.; Žaibas perskelia / Dieną kaip riešutą. V. Kirk.; Skaldo atšipę žaibai / už tvarto suverstas malkas. V. Kirk.; Kamieną kryžmi žaibai suskaldys. A. Puiš.; Jokie / Žaibai nepersmeigs. Jokie griaustiniai / Čia manęs neapkurtins. E. Miež.; Žaibų zigagai smogia lyg kardai. G. Iešm.; Baltas žaibas vasarą kapos. J. Strielk.; Randu tylą, / prie durų žaibų prikaltą. J. Kuln.; O pasakykite, pikti žaibai, kur dangų plakat <...>/, ar ilgai aš klajosiu. S. Nėr.; Žaibas muša į okeaną. H. Rad.; Ankstyvieji žaibai supūzdrejusius [tilto] šonkaulius pašo. A. Žuk.; Žėruoja medžiai, žaibo subadyti. L. Gut.; Ten šlama Ažuolyne / žaibo kirstas qžuolas. J. Vaič.; greit žaibas luš, užtrenks dangaus vardus V. Braz.

Taigi žaibai visų pirma tiesiog juda, antra jie vedžiojasi arba persekioja nusižiūrėtą būtybę ir, trečia, atlieka destruktivius lietimų veiksmus: kapoja, bado, trypia ir pan. Kalbant bendriau, jie *renkas auką, taiko sužeist*, neretai *lemia pražūtį*: *Pusė skausmo / nukrinta ten kur žaibas renkas auką. P. Kul.; Ir taiko širdį man –/ Išklydusiam –/ Sužeist / Perkūno vilyčia. A. Jon.; Ir, rodos, pražūtį jau lemia / Žaibų ugniniai slibinai. V. Ston.* Veiksmo objektas veikiamas arba kūno dalimi, arba kokia priemone. Žaibas kerta ir nesitaikydamas, ir apgalvotai. Turbūt dėl to jis vadinamas ir *aiškiaregiu*, ir *neregiu*: *Laukai sudrebės nuo žaibų aiškiaregių. L. Gut.; Ažuole –/ per iškalbingas / šimtmečių rieves –/ neregio žaibo parašas. S. Dačk.*

Sukauptuose poezijos fragmentuose 13 kartų paminėtos šios kūno dalys: *ranka, -os, delnai, pirštai, nagai, akys, liežuvis, nervai, kanopos, sparnai, plunksnos, snapas*, pvz.: *Nematoma žaibo ranka / Visą naktį padangę šveitė. S. Jon.; Į ką bus panašūs zigagai? / Gal – į užlaužtas rankas, / gal į šaknis, gal į nervus, / o dar geriau – į šakas. A. Mik.; Tyrų vabalas <...> / Geria ugnį iš žaibo delnų. L. Gut.; ir aukštai žali amalo pirštai E. Drung.; Nežinau, kurį medį pasirinks žaibas, / Tykodamas lig šerdies įsmeigti / Ugnies nagus. R. Ket.; Žaibo akys sušvytravo, / O kančia šypsoja. A. Rim.; Per dangų į mišką – žaibo liežuvis. S. Jon.; Plaukiančiam vasaros debesų –/ Sidabrinės žirgų kanopos. –/ Naktis. A. Mack.; Nubangavo, nudundėjo, nuplasnojo / Kregždžiškais baltais žaibų sparnais. J. Deg.; degančios [žaibų] plunksnos tyška J. Kal.; Baltas žaibas ugniniu snapu kirs širdin. J. Strielk.*

Kūno dalių pavadinimai nukreipia į gyvas būtybes, su kuriomis asocijuojamas žaibas. Jas rodo įvardžiai *tu* (paprastai tai kreipinys į jauną moterį), *aš, ji*, įvardija daiktavardžiai *vaikas, -ai, kariai, kriminalistai, čigonas* (iš viso 14 pavyzdžių), *žirgai, stumbrai* (2 pavyzdžiai), *paukščiai, paukštė, žuvininkėlis* ‘tulžys’, *balandis, vanagai* (6 pavyzdžiai), *žaltys, -čiai, gyvatė, -ės, gyvatėlė* ir *slibinai* ‘roplio pavidalo mitinės pabaisos’ (19 pavyzdžių), pvz.: *Tu – audra ir perkūniškas žaibas. A. Žuk.; žaibai parpuola lyg balti kariai K. Nav.; tartum kriminalistai laipioja žaibai. T. Marc.; Tuoj*

audra / žaibų žirgais atjos. A. Churg.; Kaip stumbrai, ragais susirėmę / Nugriaudė padange žaibai. J. Graič.; Paukštė ugninė – į žemę. M. Mart.; žalias žaibas žuvininkėlis V. Braz.; Blyksint žaibų žalčiams užsnūstu / tavo rankų soste. J. Ser.; kryžkelę juosia žalsva / žaibo vikri gyvatėlė V. Rudž. Taigi gyva būtybė – tai ŽMOGUS, KANOPINIS ŽINDUOLIS, PAUKŠTIS, ROPLYS.

Kai kada gyvūno ar jo organo pavadinimas nepasakytas, bet lengvai atspėjamas iš konteksto. Sakysime, eilėraščių fragmentai *Jaunutė ragana vardu Kornelija <...> / Joja ant žaibo ties drebančia jūra. H. Rad. ir Į tvartą dangaus, tau atrodo, / Žaibus suvaryti vis tingi. R. Graib.* žaibą pristato kaip jojamąjį naminį gyvulį – KANOPINĮ ŽINDUOLĮ. Matyti, kad gausiai vartojami roplių pavadinimai: gyvatę ar žaltį su žaibu sieja daug bendrybių: panašus pavidalas, gebėjimas raitytis ir žybčioti, įsirausti į žemę, aktyvumas šiltuoju metų periodu ir kt. Tai paaiškina, kodėl įvairiose pasaulio tautose, taip pat ir lietuvių, ropliai kartu su paukščiais buvo patys seniausi ir dažniausi totemai. Jie laikyti iš kosmoso kiaušinio atsiradusiais pasaulio kūrėjais (Dundulienė 2005, 20).

Žaibas, kurį judėti ir, žinoma, sustoti priverčia pašalinė jėga, suvokiamas kaip metalinis, medinis, tekstilinis arba odinis DIRBINYS. 45 kartus aptiktos daiktavardinės metaforos *Perkūno skeptras, karūna, pentinai, makštis, grandinės, vinis, lėktuvai, luotas, rykštė, -ės, žabai, lazdos, spragilai, nagai* 'pintas įnagis trumpu kotu, skirtas mušti, bizūnas, rimbas', *botagas, -ai, vilyčia 'strėlė', strėlėlė, ietis, peilis, durklas, kardas, kalavijas, -ai, (Dievo) dalgis*, pvz.: *Bet staiga – lyg žaibo platininė karūna. O. Bal.; Žaibai <...> varinėm grandinėm / surakina / žemę ir dangų. J. Kal.; spokso riebi rupūžė per / verta žaibo vinim M. Mil.-M.; Lėktuvai –/ Lėti žaibai. / Plyšta erdvė / kaip suknia. A. Mald.; Tik toluoj / švytuoja žaibo rykštė. A. Churg.; Žaibai – sulaužytos liepsninės lazdos. A. Žuk.; Čaižė nesyk / Perkūnas mane / botagais liepsnotais, / daužė trankiais / žaibų spragilais. A. Churg.; O kregždėlė sidabrinė / Nardė žaibo strėlele. P. Drev.; Perkūnija žaibo ietį metė. V. Reim.; Ir pirmas žaibo kirtis / lyg peilis jį [kepalą] prarieks. J. Marc.; O žaibas kaip durklas / Sublyksi ant veido. R. Graib.; Ir žaibai šaltais kardais pradėjo / Kirsti miestą. H. Rad.; Kalaviju nupuolė / Žaibas – atkirto kelią. A. Puiš.; Vėjas / sulaužė žaibo / išaštrintą dalgį / ir įmetė upėn. R. Graib. Dar 17 kartų pavartoti dirbinių pavadinimai *tvarsčiai, šluosčiai, paklodės, skara, marškiniai, rūbas, kaspinas, vadžios, pavadžiai, pasaitas, kilpa, -os, noragai, arklas, šakės, inkarai*, pvz.: *Ir žaibo pavadžiai traukōs neišlaiko, / ir veržias iš nišų juodi eržilai. J. Vaič.; Atrodė – mėtō aukso pasaitą / Žaibų žaibai rugpjūčio naktį. A. Bern.; trapią mano viltį sugrąžina / žaibų noragais V. Braz.; Driekiasi dangumi / Debesų vagos, / Žaibo arklui išartos. R. R. Liub. Šie daiktavardžiai žymi ir galėjamą išstįsti erdvėje, sukrumą arba išsišakojimą. Jie aptarti skyriuje „Žaibo pavidalas ir dydis, žaibavimo mastas“.**

Dirbiniais laikomi žaibai poezijoje ritasi, atrieda, išrieda, kabo, pakimba, apkimba, tabaluoja, išvarpo, (su-)sminga, (į-)sminga, žymi, pažymi, apdegina, taip pat sukruvina – išvardyti veiksmai minimi 18 fragmentų, pvz.: *Ir grįžtės debesų, žaibų gijom ap kibę!..* A. Žuk.; *Kaip išprotėjęs sminga į gėlyną žaibas.* L. Gut.; *Žaibų žaibai susikryžiuoja –/ Susminga Ežeran visi...* E. Miež.; *Žaibais qžuolai pažymėti / tarp mūsų per amžius stovės.* V. Mačk.; *Skrido paukščiai žaibus. Kruvini jie visi...* P. Drev. Žaibo atsparumą dilinimui, medžiagos kokybę liudija epitetai *aštrus, šveitrus, šaltas, deimanto, sidabrinis, platininis* (7 pavyzdžiai), pvz.: *Žalias šakas kapoja / Šveitrių žaibų ugnis.* P. Širv.; *Deimanto žaibas suaižo kaip riešutą dangų.* O. Bal.; *Žuvis man mirdama paliko šitą naktį / ir šitą luotą sidabrinį žaibą.* G. Širv.

Žaibų šeiminkai, vienu kitu atveju ir patyrėjai, juos turi, pagriebia ir smogia arba trenkia, neša, laiko, sugrąžina, palieka, nusiplėšia ir sviedžia, bando suplėšyti, driekia, verčia, susuka, sulanksto, vynioja, nebeištiesina, susemia, iškelia, nuleidžia, (iš-)mėto, įmeta, svaido, (į-)trenkia, galanda, išaštrina, nusvidina, daužo, čaižo, sulaužo, jais pasipuošia, dabinas, budinasi, pašviečia, įplieskia, surakina, mėtosi, vanoja, užkapoja, nuskina, išaria, užrašo, nukerta, atleikia, ant jo suveria, jo laukia, o sulaukę pražyla. Šie veiksmai įvardyti 57 kartus. Žaibus valdo ir pagal savo užgaidas naudoja *Perkūnas*, vadinamas ir *dangaus dievaičiu, Ugnėpačiu* (apie tautosakinius Perkūno vardus žr. Balys 1937, 160–161; Laurinkienė 1996, 80; *Ugnėpatis*, matyt, pagal *Žemėpatį* yra susikurtas Aleksio Churgino), *perkūnija, velnias, ragana, likimo paukštis, griaustinis, audros, vėjas, dangus, erdvės, debesis, -ys, Baltija, gamta, naktis, laikas, mirtis, vargonai, jautis* ir žmonės, kuriuos žymi įvardžiai *tu* arba *aš, mes*, daiktavardis *žvejys*. Dangus ir ypač žmonės žaibą neretai sulaiko, priglaudžia. Šios grupės iliustracinių pavyzdžių iš viso rasta 55, dažniausiai (14 kartų) veikia Perkūnas. Pvz.: *Turi dangūs veriančius žaibus.* S. Ged.; *Jos [muzikos] aidas pagonišką miegą / drumstė Ugnėpačiui, / kurs neiškentęs / pagriebė žaibą / trenkė paskliautėn* A. Churg.; *Žvejas laiko žaibo rykštę / Suledėjusiais nagais.* D. Jak.; *Naktų naktie, / atmerkusi akis / leki viršum Europos, nešdama / vieniem žaibus, perkūno ūmų maršą, / kitiem pasėlių meto taikią tylą.* B. Baltr.; *Lietuviškai kalbėti – man su dangaus dievaičiu / lengva bus, / tegu jisai / kampan pastato ietį, / tegu palieka / priebuty žaibus.* A. Churg.; *Ir saulę užkloja tamsūs audros debesys, / Kuriuos Perkūnas bando žaibais suplėšyti.* K. Plat.; *Joja audros, / pulkus debesų pasikinę, / driekia švytinčias žaibo vadžias.* V. Giedr.; *Nepatikėjau, nes dejavo jūra / ir vertė debesys į pakraščius žaibus.* R. Ket.; *Nežinomas likimo paukštis / Iš žaibo traškančių zigagų / Susuko lizdą.* E. Miež.; *Erdvės įnirtę mėtys žaibus.* S. Nėr.; *Mėto žaibus mano kirvis.* A. Pab.; *Lai griaustiniai per visą padangę žaibus išmėto.* V. Palč.; *Žaibus / audringas mūsų laikas svaido!* A. Pab.; *O jeigu kalbi – tai taip / kaip <...> juodas debesis / lietum prapliupęs, svaidentis žaibus.* J. Jakšt.; *Tu meski svaidžiusi žaibus / pažvelk į savo laimės dangų.* R. Kasp.; *Griaustinis*

atrieda prie jų iš kažkur, iš toli, / Žaibais horizontą lyg būgną daužydamas. A. Dril.; Baltija žaibais dabina s. R. Ket.; Sutovisko žaibas / Rūstus Perkūnas bunda. J. Šiož.; Tu vėl pašviesi / Gal cigaretės nuorūka, gal žaibo / Kalaviju. O. Bal.; Siunta ragana – mano senolė. / Iš gobšumo ir aklo pavydo / Žaibo rykštėm alksnynus vanoja. J. Šiož.; Debesie, mano ašara, / išlyki tas akis! / Žaibais užkapok! G. Din.; Mirtie, tavęs šaukiuosi – / Nuskind mane žaibu. J. Pl.-Sn.; taurūs Bacho vargonai sugaus / <...> amžinatvę užrašę žaibais O. Bal.; Mes praeitį nukirtom / žaibų zigzagais. V. Balt.; [decibelus] gamta / suvirškina / per vėtrą / ir suveria / ant vasaros žaibų R. Daug.; Išsiskėtė beržai / Ir laukia žalio žaibo. S. Ged.; Pražilai nuo žaibų, o gimtine graudi. L. Gut. Akivaizdu, kad antgamtinių galių turintys žaibo šeimininkai nėra patenkinti nusistovėjusia tvarka: jie vaizduojami įnirtę, pikti, paniurę. Rūstaudami jie trunkosi ir žaibus naudoja kaip baudžiamąjį įrankį esamai padėčiai pakeisti ir naujai kokybei sukurti. Bendras kilnus tikslas apvalyti ir atnaujinti sutelkia žmonių visuomenę: kai dalis jos narių netinkami būtinai veiklai, su prašymu (pavyzdžiui, pašviesti ar nuplakti) kreipiamasi į kurį nors galingesnį. Todėl poezijoje dažnos liepiamosios nuosakos antrojo asmens formos. Jos liudija neformalų, pasitikėjimu grįstą komunikavimą.

Dėl to, kad naudojami intensyviai, netausojami, ginklai *atšimpa, pajuoduoja, suskyla, plyšta, dūžta*, pvz.: *Lyja ir lyja, / bet žaibas atšimpa / į vėtrų plakamus / burlaiviais čia atgabentus / amžinus molo akmenis...* J. Vaič.; *Suskyla kamuolinis žaibas. O. Bal.; Plyšta mėlyno žaibo odinė makštis. L. Gut.*

10 poezijos pavyzdžių kalba apie žaibų atsiradimą. Etiologiniai aiškinimai yra mito elementai – seniausio kolektyvinės sąmonės klodo atšvaitai. Paprastai žaibus sukelia Perkūnas. Kad išskeltų kibirkštį, jis susiieško titnagą arba padaužo kokį nors paviršių kaustytais vežimo ratais ar batu, pvz.: *Perkūnas bildėdamas nulipa žemėn, / žydrai pasišviesdamas lenda palėpėn. / Senoviško titnago kibirkščiai ieško, / Gal spalių ugnies žaibo kilpų stangrumui. A. Bern.; Pakaustytu batu perkūnas skaldo dangų, / Sužimba kibirkštys – apšviečia jos gatves. M. Ak.-Kav. Minėti veiksmai atitinka bendrąją liaudinę žaibo atsiradimo sampratą: tai ugnis, įžiebiamą trinant du akmenis (Laurinkienė 1996, 108–109). Poezijoje žaibavimą aiškinamas ir staigiais karingo valdovo judesiais: mojavimu žarijomis, nušveistais ginklais, akių vartymu – tai žymi rūstų žvilgsnį – ir (arba) spjūviais. Pastaruoju atveju dievą gali pavaduoti dangus ir debesys, pvz.: *Tik Perkūnas sulinkęs / Mėto danguj žarijas. J. Lin.; Išjos / Perkūnas ir švytruos žaibais. J. Lin.; Užsirūstino debesys ir žilą barzdą / Pašiaušia, žaibuoja ir spjaudosi. E. Miež.; Užsirūstink, dangau mėlynasis, / Ir žaibais, ir griausmais, ir perkūnais / Spjauk į mano pažemintą veidą! S. Nėr. Spjūvis yra žaibo palydovo lietaus metaforinis atitikmuo. Jei žaibas pavaldus, ugnies įžiebimu pasirūpina žmonės, pvz.: *Žabais ir žaibais mes įplieksime ugnį. S. Rimk.***

Žaibai gali būti ir nuverpti, nuausti: *Žaibus maži voreliai verpė, / Nukirpsi juos – ir nebegrįš į dangų.* J. Lin.; *Ugninę žaibo siūlę / Padangės staklėm audžia.* N. Nar. Kaip žinome, dievybės (pavyzdžiui, baltų Laimos, graikų moiros) ar jos pavaduotojo sukamas siūlas žmonijos sąmonėje reiškia gyvasties kūrimą ir tąsą (žr. Razauskas 2010). Taigi pavyzdys dar sykį patvirtina žaibo – gyvybės kūrėjo įvaizdį.

Žaibai, suvokiami kaip veikiančios būtybės, o ne kaip dirbiniai, gali turėti žmonėms nebūdingų – stebuklingų, dieviškų galių. Pavyzdžiui, jie gali kuo nors pasiversti: *Žaibai, / upėtakiais pavirtę, / drumsčia / vandenų žaliavimą / debesyse.* M. Karč.

Apibendrinus objektyvius žaibo požymius išryškėja abstraktesnės – konceptualiosios – metaforos. Idėjų lygmeniu žaibo pasireiškimas suvokiamas kaip TVINKČIOJIMAS, NERIMAS, PERMAINA, POLĖKIS, IŠGANYMAS, SŪKURYS, SIAUTULYS, MIRKSNIS, JĖGA, ĮTAMPA, AISTRA, RŪSTYBĖ, ŽVILGSNIS, KIRTIS, PLYŠYS, VILIONĖ ir pan. abstraktūs dalykai, plg.: *Nuliniai polėkio žaibai –/ Be jų nėra esmės ir žygio.* A. Žuk.; *Žaibų naktie virš Galvės vandenų –/ Šukelėj veidrodžio – galybių siausmas.* M. Kud.; *Maniau skraidyti balto žaibo mirksnyje / Ar numirt, pavasario rytmečiui srovenant.* P. Drev.; *naktis yra akinantis aistros įtampos žaibas* D. Petr.; *Abu <...> / žaibais – bepročiais kirčiais / nukirtom praeitį iš pašaknės.* V. Balt.; *Trečia diena tylos ir jausmingumo metas, / Žydrų žaibų vilionė, saulėlydžių žara...* D. Teiš.

Žaibo spalvos

Ką nors vaizduojant ir atvaizduojant, ypač svarbios spalvos. Tai „esmės išraiška“ (Rodaris 2001, 24). Žaibai yra elektros blyksniai. Jie, kaip ir visi šviečiantys kūnai, yra skaidūs, todėl natūralu, kad poetai dažniausiai vartoja šviesų atspalvį žyminčius žodžius. Žaibo šviesos tonas atskiru tiesioginės arba metaforinės reikšmės žodžiu įvardytas 74 kartus.

Pirmoji epitetų grupė – spalvų žodžiai. Šviesų atspalvį žymi *baltas, boluodamas* ir *žilas* (14 pavyzdžių), *melsvas* ir *žydras* (9 pavyzdžiai), *šviesiai žalias* ir *žalzgani* bei *gelsvas* (visi po 1 pavyzdį), pvz.: *ir mieguistus miškus / baltas žaibas suskaldys* R. Kasp.; *jūros žodžiai – lyg žaibai žili* J. Kant.; *O įstriži melsvi žaibai / Kapoja sniego sūkurius.* E. Mat.; *Sublyksi žaibas – žydras, baltas, / Kaip žvilgsnis nuveria skvarbus.* G. Iešm.; *Raižo dangų žaibai žalzgani.* J. Mac.; *Kaip kardas švystelėjo / Gelsvas žaibas, / Perskrodė juodą debesį.* L. Valb. Gęstantys ir su tamsa susiliejęntys, kitaip tariant, netekę skaidumo, apsiblausę žaibai nusakomi antoniminiais, šaknies *juod-* (*juos-*), žodžiais. Jų 3: *pajuosdinėjantys, pajuodęs* ir *juodieji*, pvz.: *Ar matei, <...> / kaip griaustinis jau be garso, / kaip pajuodęs žaibas.* J. Lin.; *Aukštąsias [pušų] viršūnes nuskaldė juodieji žaibai.* A. Žuk. *Juodas(sis)*, be abejo, konotuoja griaunamąją žaibo veiklą.

Neutralų ir ryškų, intensyvių žaibo šviesos toną žymi *žalias, žaliuoja* ir *žaliai* (18 pavyzdžių), *mėlynas, geltonas* (po 4 pavyzdžius), *oranžinis, violetinis* (po 2 pavyzdžius) ir *raudonas* (3

pavyzdžiai), *žalias žalias* ir *tamsiai žalias* (po 1 pavyzdį). Pvz.: *Pajūry / blykčioja žali žaibai*. V. Mačk.; *Bet ėmė perkūnas pakilo / Ir žaibas sušvito žaliai*. S. Žlib.; *Mėlynas žaibas / Perkirs miško vėliavą žalią*. J. Nėkr.; *Geltonu vingiu žaibas liejas*. H. Rad.; *Žalčiai pro rūką bėgantys keliais / pašvies naktį oranžiniais žaibais*. A. Balb.; *Abudu mus pervėrus laiko / Danguje sudaiginta / violetinio žaibo nuodinga šaknis*. A. Bern.; *Poezija turi teisę / Gausti žaibais raudonais*. A. Churg.; *Žaibas, žalias žalias, įpuldavo / į vandens atspindį upelyje, kur milžiniški medžiai / blaškėsi*. V. Blož.; *Tegu – – – atlėks pavasaris ant žaibo tamsiai žalio*. K. Kub. Vyraujanti žalia savo prototipinėmis šviežios žalumos, bundančios gamtos (ir gyvenimo džiaugsmo) reikšmėmis kreipia į augalų pasaulį. Kartu tai paslapties, nepažįstamų dalykų spalva (Gudavičius 2007, 40).

Chromatinių spalvų kaitą, mainymąsi žymi prievoksmio *pusiau* ir būdingiausios bei ryškiausios spalvų pavadinimų junginys: *Ir rangos danguj / pusiau žalias / pusiau raudonas / žaltys*. E. Jan.

Pastarasis pavyzdys aiškiai rodo, kad žaibo spalvą poetiniame pasaulėvaizdyje lemia realijos, su kuria jis tapatinamas, būdingoji spalva. Šiuo atveju tai žaltys – dažniausias asociatyvusis žaibo reprezentantas. Žalčio oda marga: viena šviesi, tviskanti spalva pereina į kitą ir susilieja, sukurdamas išskirtinį raštą; vyraujantis odos tonas – žalsvas. Savita spalva ir faktūra baltų kalbose lėmė roplio pavadinimą: šaknis **zel-* reiškia ‘žalsvai, gelsvai ir pan. blizgėti’, plg. ide šaknies **ghel-* / **ghl-* reikšmę ‘spindėti, švytėti’. Šią šaknį turintys lietuvių ir latvių būdvardžiai dažniausiai reiškia šviesias, švytinčias spalvas – gelsvą, žalsvą, žilą ir melsvą, plg.: *žalias* ir *zaļš*, *žalas* ir *zals* ‘rusvas, rausvas’, *želtas* ir *zelts* ‘gelsvas; auksinis’, *zils* ‘mėlynas’ ir *žilas* ‘pilkšvas, nubalęs’ (Kaukienė 2006, 386; Mažiulis 1997, 43).

Žaibo sąsają su kita gyva būtybe, suaugusiu žmogumi, rodo pirmoje skyriaus pastraipoje paminėtas *žilas* ‘baltas, nubalęs (ppr. apie plaukus)’.

Antroji spalvą žyminčių epitetų grupė – į tviskančius metalus ir brangiuosius akmenis, ugnį ir kraują nukreipiantys žodžiai.

Žaibas gali būti *sidabrinis* (6 pavyzdžiai), *platininis* (2 pavyzdžiai), *žalvarinis*, *auksinis*, *aukso*, *deimanto* (visi pavartoti po 1 kartą), pvz.: *Perskros aukštą dangų sidabrinis žaibas*. A. Mišk.; *Visi mes trokštame to kamuolinio platininio žaibo*. O. Bal.; *Ir nubėga kerštas grindiniu tarsi žaltvykslė / Ar žalvarinė žaibo gyvatė*. L. Gut. Vartojami tiesiogiai, kalbamieji epitetai yra įvairių nerūdijančių ar nublizgintų metalinių dirbinių apibūdinimai. Apie vienintelį aptiktą mineralą deimantą reikia pasakyti, kad įprastai jis bespalvis, bet apšvitintas ultravioletiniais spinduliais gali švytėti mėlynai, žalsvai, gelsvai ir rausvai. Su gyvate tapatinamo žaibo pabrėžiamas margumas: *Vakaro peleną plakė gyvatė dangaus auksa dryžė*. V. Braz.

Sukaupuose pavyzdžiuose pavartoti 'ugnies / šviesos' ir 'kraujo' semantinių laukų žodžiai (epitetai *uginis, -ė, ugnies, ugniasparnis, degantis, liepsninė, liepsnojantis, kraujo*; metaforiniai vardai *ugnis, ugnelė, liepsnos, kibirkštys, kibirkštėlė, žiežirbos, žarijos, žaizdras, elektra, šviesa, gaisai, aureolė, žaizda*; degimą, sužeidimą įvardijantys veiksmažodžiai) reikšmės struktūroje turi šalutinę spalvos semą: žr. junginio *uginiai debesys* ir būdvardžio *raudonas, -a* definicijas 'ugnies spalvos' ir 'kuris kraujo spalvos' (DLKŽ 646, 867). Beje, daugelyje kalbų *raudonas, -a* suvokiamas ne tik kaip kraujo, bet ir kaip ugnies spalvos (Лайонз 2004, 282). Plačiau minimi žodžiai aptarti skyriuose „Žaibas – atmosferos elektra ir ugnis“ ir „Žaibo pavidalas ir dydis, žaibavimo mastas“.

Epitetai nebūtinai tada, kai mintinis su žaibu siejamos realijos vaizdas apima būdingą spalvą. Sakysime, žaizdos tvarsčiai prototipiškai yra balti, gyvo augalo spygliai – žali, o lietus – melsvas.

4 pavyzdžiuose žalia pavadinta žaibo ugnis išreiškia jėgos ir gyvybės jungtį, pvz., *Naktį žaibas atkeliavo, / kad žalia ugnim paguostų*. B. Baltr. Tai poezijoje susiklosčiusio žaibo vaizdinio ašis.

Apibendrinimas

Tyrimas leidžia teigti, kad žaibas poetiniame pasaulėvaizdyje yra aktyvus: natūraliai reiškiasi šiltuoju metų ir paros laiku. Jo palydovai yra griaustinis, vėjas, lietus, audra. Netikėtai – žiemą arba rytą – pasirodantis žaibas žymi žmogaus troškimus.

Poezijoje žaibas vaizduojamas keleriopai. Dažniausiai jis reiškiasi kaip savarankiškas organizmas: gyva būtybė (žmogus, roplys, rečiau paukštis ir kanopinis žinduolis) arba augalas, taip pat kaip gyvos būtybės, augalo kūno dalis arba įrankis (dirbinys iš metalo, medžio, tekstilės, odos). Rečiausiai žaibas funkcionuoja kaip pirmapradis gamtos elementas: ugnis, vanduo, žemė.

Žaibas gretinamas ir tapatinamas su realijomis, kurios pasižymi šiomis ypatybėmis: 'švytintis / ryškus / įkaitęs', 'staigus, trumpas', 'susiformuojantis aukštybėse, viršuje', 'judantis / judinamas', 'zigzagiškas / sukrus', 'išdidėjantis / išsišakojantis', 'galingas', 'smiglus / aštrus / žeidžiantis'. Opozicinės ypatybės 'blausus / užgesęs', 'lėtas, užtrunkantis', 'susiformuojantis pažemėje, apačioje', 'nurimęs / apsistojęs', 'judantis tiesiai', 'sudylantis, suyrantis', 'silpnas', 'aptakus', rodo reiškinio perkėlimą į artimąją žmogaus aplinką.

Pavyzdžių skaičius rodo, kad ryškiausias žaibo, gamtinės energijos, požymis – gebėjimas smogti: *trenkti, kirsti, spirti, tvilkyti, tēkšti* ir pan. Smūgis yra judesio rezultatas ir jėgos ženklas. Žaibas pakeičia esamą padėtį: sužeidžia ar sunaikina, pašalina (pavyzdžiui, *įkerta* ir *perkerta, įskelia* ir *suskaldo, įsmeigia ir persmeigia, degina* ir *sudegina*), tokiu būdu apvalo, atnaujina, atgaivina žemę. Žaibus įrankius valdo Perkūnas ir kitos mitinės būtybės, įvairūs gamtos reiškiniai, dangus, naktis, žmogus (paprastai jauna moteris).

Antroji būdingoji ypatybė – elektros srovės reiškimosi pobūdis. Srovė, judėdama iš aukštybių zigzagu, spirale (*lankstosi, rangosi, vyniojasi*), pulsuoja (*nušvinta, blyksi*) ir išdidėja (*išauga, išsišakoja, išsilieja*).

Trečioji ypatybė – žaibo švytėjimas, ryškumas, kitaip sakant, išsiskyrimas iš tamsios aplinkos. Būdingieji žaibo epitetai – *šviesus, žalias, sidabrinis, ugninis*.

Plačiąja prasme žaibas suvokiamas kaip jėga, gyvybė, nušvitimas (permainos momentas).

Literatūra

Balys Jonas 1937, Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose, *Tautosakos darbai* 3, 149–238.

Būga Kazimieras 1959, *Raštai* 2, sud. Zigmas Zinkevičius, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Bukantis Arūnas 2014, *Kas užlopys dangų*, Vilnius: Tyto alba.

DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 7 patais. ir papild. leid., vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.

Dundulienė Pranė 2005, *Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Gimbutienė Marija 2002, *Baltų mitologija. Senovės lietuvių deivės ir dievai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 116–128.

Greimas Algirdas Julius 1990, *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. Vilnius: Mokslas / Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas.

Gudavičius Aloyzas 2007, Žalia spalva lietuvių kalboje, *Filologija* 12, 35–43. http://su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2007_12/gudavicius.pdf

Jasiūnaitė Birutė 2010, *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jasiūnaitė Birutė, Konickaja Jelena 2004, „Atlėkė paukštis be sparnų“ (Atmosferos reiškiniai frazeologijoje: sniegas), *Kalbotyra* 52 (1), 45–60.

Jasiūnaitė Birutė, Konickaja Jelena, 2014. Universalios aušros ir saulėlydžio metaforos lietuvių ir rusų poezijoje, *Baltistica* 49 (2), 315–330.

<http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/2228>)

Kaukienė Audronė 2006, Bendrieji rytų baltų kalbų *kėlti, kėlia, kėlė – cėlt, cėlu, cėlu* tipo veiksmažodžiai, *Baltistica* 41 (3), 379–400.

<http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/1149>)

Laurinkienė Nijolė 1996, *Senovės lietuvių dievas Perkūnas kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

LE – Žaibas. *Lietuvių enciklopedija* 35: Z–Žvirzdys, red. Juozas Girnius. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, 151–153.

Kazlauskaitė Rūta 2011, Žydinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje, *Acta humanitarica universitatis Saulensis 13: Medis kultūroje*, 440–455.

http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2011_13/kazlauskaite.pdf

Martinaitis Marcelijus 1987, Eilėraščių dokumentai, *Skaitykime kartu*, Vilnius: Vaga, 32–45

Masiulionytė Virginija 2007, Apie vieną pasaulio modelio fragmentą: orus valdančios būtybės lietuvių ir vokiečių frazeologijoje, *Filologija* 12, 66–84.

http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2007_12/masiulionyte.pdf

Mažiulis Vytautas 1997, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 4, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Razauskas Dainius 2010, Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: „siūlas“, „siūlai“, *Liaudies kultūra* 5, 7–14.

Rodaris Džanis 2001, *Fantazijos gramatika*. Kaunas: Šviesa.

Skardžius Pranas 1963, Dievas ir Perkūnas. *Aidai* 6, 253–257; 7, 311–318.

Smoczyński Wojciech 2007, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Vilniaus universiteto leidykla.

Toporov Vladimir 2000, *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*, sud. Nikolai Mikhailov, Vilnius: Aidai.

Usačiovaitė Elvyra 2005, *Augimo samprata senojoje lietuvių kultūroje*, Vilnius: Versus aureus.

Vaskelienė Jolanta 2007, *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Коницкая Елена, Ясюнайте Бируте 2006, Жаворонков снег (происхождение снега в традиционной культуре). *Балто-славянские исследования* 17, Москва: Индрик, 353–372.

Коницкая Елена, Ясюнайте Бируте 2016, Метафоры утренней и вечерней зари в литовской и русской поэзии. *Acta Baltico Slavica*. Nr. 40, p. 186–205.

Лайонз Джон 2004, *Язык и лингвистика: Вводный курс*. Москва: Едиториал УРСС.

Ясюнайте Бируте, Коницкая Елена 2009, Колесница Пяркунаса (атмосферные явления в выражениях с переносным значением: облака). *Балто-славянские исследования* 18, Москва: Языки славянских культур, 504–527.

Cituotų poetų pavardžių sutrumpinimai

J. Aist. – Jonas Aistis

M. Ak.-Kav. – Marytė Akantavičiūtė-Kavaliauskienė

S. Angl. – Stasys Anglickis

B. Aug. – Balys Auginas

- O. Bal. – Onė Baliukonytė (Baliukonė)
A. Balb. – Alis Balbierius
A. Balt. – Algimantas Baltakis
V. Balt. – Vladas Baltuškevičius
B. Baltr. – Birutė Baltrušaitytė
A. Bern. – Albinas Bernotas
D. Bielsk. – Dalia Bielskytė
K. Bink. – Kazys Binkis
J. Blek. – Jurgis Blekaitis
V. Blož. – Vytautas Bložė
K. Bor. – Kazys Boruta
K. Brad. – Kazys Bradūnas
V. Braz. – Vladas Braziūnas
B. Brazdž. – Bernardas Brazdžionis
V. Brenc. – Vytautas Brencius
L. Buč. – Liongina Bučelytė
A. Buk. – Alfonsas Bukontas
A. Churg. – Aleksys Churginas
G. Ciešk. – Gražina Cieškaitė
H. Čigr. – Henrikas Algis Čigriejus
S. Dačk. – Steponas Algirdas Dačkevičius
R. Daug. – Romas Daugirdas
J. Deg. – Janina Degutytė
G. Din. – Gynė Dineikaitė
P. Drev. – Paulius Drevinis
A. Dril. – Antanas Drilinga
E. Drung. – Erika Drungytė
S. Ged. – Sigitas Geda
V. Giedr. – Vincas Giedra
R. Graib. – Rimgaudas Valentinas Graibus
J. Graič. – Jonas Graičiūnas
G. Graj. – Gintaras Grajauskas
A. Gryb. – Almis Grybauskas
V. Gryb. – Vincas Grybas
K. Grig. – Kotryna Grigaitytė
A. Gust. – Antanas Gustaitis
L. Gut. – Leonardas Gutauskas
G. Iešm. – Gintautas Iešmantas
K. Inč. – Kazys Inčiūra
D. Jak. – Darius Jakulevičius
J. Jakšt. – Jonas Jakštas
E. Jan. – Edmundas Janušaitis
V. Jas. – Vidmantė Jasukaitytė
G. Jok. – Gediminas Jokimaitis
A. Jon. – Antanas Jonynas
A. A. Jon. – Antanas A. Jonynas
R. Jon. – Raimondas Jonutis
S. Jon. – Stasys Jonauskas
J. Jūr. – Juozas Almis Jūragis
J. Jušk. – Jonas Juškaitis
B. Juz. – Butkų Juzė (Juozas Butkus)
A. Kal. – Antanas Kalanavičius
J. Kal. – Jonas Kalinauskas
J. Kant. – Jonas Kantauskas
M. Karč. – Mykolas Karčiauskas
R. Kasp. – Ramūnas Kasparavičius
V. Kasp. – Vytautas Kasperavičius
P. Keid. – Petras Keidošius
E. Kelm. – Edmondas Kelmickas
R. Ket. – Robertas Keturakis
V. Kirk. – Vytautas Kirkutis
K. Kub. – Kostas Kubilinskas
M. Kud. – Marija Meilė Kudarauskaitė
V. Kuk. – Valdemaras Kukulas
P. Kul. – Paulius Kuliešius
J. Kuln. – Jaunius Kulnys
J. Kunč. – Jurgis Kunčinas
J. Lap. – Jonas Lapašinskas
L. Lėt. – Leonas Lėtas
E. Lieg. – Emilija Liegutė
B. Lin. – Bronė Liniauskienė
J. Lin. – Jonas Liniauskas
S. Lyg.-Buc. – Stasė Lygutaitė-Bucevičienė
J. Mac. – Juozas Macevičius
A. Mack. – Algimantas Mackus
V. Mač. – Vytautas Mačernis
V. Mačk. – Vytautas Mačiuika
Mair. – Maironis (Jonas Mačiulis)
A. Mald. – Alfonsas Maldonis
J. Marc. – Justinas Marcinkevičius
T. Marc. – Tautvyda Marcinkevičiūtė
A. Marč. – Aidas Marčėnas
M. Mart. – Marcelijus Martinaitis
A. Mas. – Antanas Masionis
E. Mat. – Eugenijus Matuzevičius
O. Mic. – Ona Miciūtė
E. Miež. – Eduardas Mieželaitis
A. Mik. – Algimantas Mikuta
V. Myk.-Put. – Vincas Mykolaitis-Putinas
M. Mil.-M. – Mindaugas Milašius-Montė
A. Mišk. – Antanas Miškinis
H. Nag. – Henrikas Nagys
N. Nar. – Nerima Narutė (Kazimiera Gaidytė-Bulsienė)
K. Nav. – Kęstutis Navakas
J. Negr. – Juozas Nekrošius
S. Nėr. – Salomėja Nėris (Salomėja Bučinskaitė-Bučienė)
V. On. – Vytautas Onaitis
A. Pab. – Algimantas Pabijūnas
P. Pal. – Petras Palilionis
V. Palč. – Violeta Palčinskaitė
D. Petr. – Donatas Petrošius
K. Plat. – Kornelijus Platelis
J. Pl.-Sn. – Jonas Plankis-Snaigė
A. Puiš. – Aldona Elena Puišytė
B. Pūk. – Birutė Pūkelevičiūtė
H. Rad. – Henrikas Radauskas
P. Rašč. – Pranas Raščius
V. Reim. – Vacys Reimeris
B. Rib. – Bronius Ribokas
A. Rim. – Antanas Rimydis
S. Rimk. – Saulius Rimkus
V. Rub. – Vytautas Rubavičius
T. Rud. – Tomas Arūnas Rudokas
V. Rudž. – Viktoras Rudžianskas
S. Santv. – Stasys Santvaras
J. Ser. – Jolanta Sereikaitė
L. Skab. – Leonas Skabeika
A. Skink. – Algirdas Skinkys

V. Skripk. – Vytautas Skripka
R. Skuč. – Ramutė Skučaitė
A. Slav. – Albinas Slavickas
B. Sruog. – Balys Sruoga
V. Ston. – Vincas Stonis
J. Strielk. – Jonas Strielkūnas
A. Šimk. – Alfredas Šimkus
L. Šimk. – Lidija Šimkutė
J. Šiož. – Jonas Šiožinys
G. Širv. – Giedrė Širvytė
P. Širv. – Paulius Širvys
D. Teiš. – Dalia Teišerskytė
T. Tilv. – Teofilis Tilvytis
J. Tysl. – Juozas Tysliava
J. Vaič. – Judita Vaičiūnaitė

P. Vaič. – Petras Vaičiūnas
M. Vaitk. – Mykolas Vaitkus
L. Valb. – Linas Valbasys
R. Van. – Rimantas Vanagas
A. Vencl. – Antanas Venclova
A. Verb. – Algirdas Verba
G. Žiem. – Ginas Žiemys
J. Žl.-Ženg. – Juozas Žlabys-Žengė
S. Žlib. – Stasys Žlibinas
A. Žuk. – Albinas Žukauskas

Gauta: 2018 11 04
Priimta: 2018 12 05